

• **ArqueoCat** •

Arqueologia i Patrimoni

***Memòria de la intervenció arqueològica al
Passeig Picasso 38-38bis – Carrer
Comercial, 15 de Barcelona
(Barcelonès)***

Codi 003/05

***5-16 setembre de 2005
14 novembre – 2 desembre de 2005***

Abril 2009

***Gemma Caballé Crivillés
-ArqueoCat SL-***

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ
 - 1.1. Fitxa tècnica del jaciment. Resolucions
 - 1.2. Marc geogràfic i geològic. Situació urbanística de la parcel·la intervinguda
 - 1.3. Breu notícia històrica. Intervencions arqueològiques anteriors. Antecedents arqueològics de la parcel·la
 - 1.4. Motius de la intervenció. Objectius
 - 1.5. Treballs realitzats. Metodologia

2. RESULTATS
 - 2.1. Sector 1
 - 2.1.1. Sector 1. Àmbit 1
 - 2.1.2. Sector 1. Àmbit 3
 - 2.1.3. Sector 1. Àmbit 5
 - 2.1.4. Sector 1. Àmbit 6
 - 2.1.5. Sector 1. Àmbit 7
 - 2.1.6. Sector 1. Àmbit 8
 - 2.1.7. Sector 1. Àmbit 9
 - 2.1.8. Sector 1. Àmbit 10
 - 2.1.9. Sector 1. Àmbit 11
 - 2.1.10. Sector 1. Àmbit 12
 - 2.1.11. Sector 1. Àmbit 14
 - 2.2. Sector 2
 - 2.2.1. Sector 2. Àmbit 1
 - 2.2.2. Sector 2. Àmbit 2
 - 2.2.3. Sector 2. Àmbit 4
 - 2.2.4. Sector 2. Àmbit 7
 - 2.2.5. Sector 2. Àmbit 8
 - 2.3. Carrer

 - 2.4. Protecció i cobertura de les restes

3. CONCLUSIONS
4. BIBLIOGRAFIA

ANNEXES

- Annex I. Inventari de les Unitats Estratigràfiques i Fets Constructius
- Annex II. Inventari del Material Arqueològic
- Annex III. Documentació Planimètrica
- Annex IV. Documentació fotogràfica

1. INTRODUCCIÓ

En aquesta memòria es presenten els resultats i conclusions de la intervenció arqueològica realitzada al Passeig Picasso 38-38bis i el carrer Comercial 15, de Barcelona (Barcelonès). El codi d'intervenció del Museu d'Història de la Ciutat (MHCB) és el 003/05. Els treballs s'han dut a terme entre els dies 5 al 16 de setembre i 14 de novembre al 2 de desembre del 2005.

L'empresa promotora de les obres, que és qui ha finançat la intervenció, és COPCISA Immobiliària, S.A. Les tasques arqueològiques les ha realitzat l'empresa ARQUEOCAT, Arqueologia i Patrimoni, sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Gemma Caballé Crivillés.

Els treballs han consistit en l'excavació de diversos punts de la parcel·la on s'hi havia d'instal·lar els pilotatges de fonamentació de l'edifici que s'ha de construir. Aquesta excavació afectava parcialment, algunes de les restes i estructures localitzades durant la intervenció arqueològica en extensió, duta a terme a la mateixa parcel·la l'any 2004, sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Pol Castejón (ARQUEOCAT, SL). El projecte arquitectònic inicial preveia la construcció de dues plantes soterrades, destinades a garatge. Un cop finalitzada la intervenció de l'any 2004 i valorada l'entitat de les restes localitzades per part de les administracions corresponents (el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i el Servei d'Arqueologia de la Direcció General de Patrimoni Cultural) es va denegar la sol·licitud de desmuntatge de les restes presentada per l'empresa promotora. Aquest fet va suposar que es variés el projecte inicial, a partir del qual no quedessin afectades les restes.

El nou projecte arquitectònic desestimava l'opció de les dues plantes soterrades i dibuixava un seguit de pilons de fonamentacions situats en diferents punts de la parcel·la. Aquests pilons de fonamentació afectaven parcialment algunes estructures localitzades en la intervenció esmentada i, a partir de la corresponent resolució del Director General de Patrimoni Cultural, han estat desmuntades en la present intervenció. Així mateix durant l'excavació dels punts on s'hi situaven els pilotatges, s'han documentat noves estructures, que quedaven parcialment afectades. Un cop redactat el corresponent informe d'afectació i, a partir d'una nova resolució del Director General de Patrimoni Cultural (on també s'hi incloïen estructures localitzades l'any 2004, que no es marcaven en l'anterior resolució) s'ha procedit al seu desmuntatge. Posteriorment a l'excavació de les zones afectades pels pilotatges, s'ha procedit a la cobertura i rebliment indefinit del jaciment, a partir de la mateixa resolució del Director General de Patrimoni Cultural.

1.1. Fitxa tècnica del jaciment. Resolucions

FITXA TÈCNICA

Jaciment. Barcelona.

Situació. Passeig Picasso 38-38bis – Carrer Comercial 15

Població. Barcelona

Comarca. Barcelonès

Dates intervenció. 5 al 16 de setembre; 14 de novembre al 2 de desembre del 20

Intervencions anteriors.

-Rases de sondeig (2002). Direcció Laura Suau (Attics, SL). Localització de diversos murs de tancament que indicaven l'existència de restes arqueològiques al subsòl.

-Seguiment primers rebaixos i excavació rases per als murs pantalla perimetrals (2003).

Direcció Natàlia Salazar (ARQUEOCAT, SL). Documentació de diversos murs de tancament durant l'excavació dels murs pantalla.

-Excavació en extensió del jaciment (2004). Direcció Pol Castejón (ARQUEOCAT, SL).

Documentació de l'entramat urbà (diverses finques organitzades a l'entorn del carrer del Bonaire) previ al desmuntatge manat per Felip V, el 1715, amb motiu de la construcció de la Ciutadella.

Tipus de jaciment. Urbà. Zona urbana baix-medieval i moderna

Cronologia segles XIV-XVIII

Tipus d'intervenció Preventiva. Excavació dels punts afectats pels pilons de fonamentació del nou edifici a les restes localitzades l'any 2004. Protecció i cobertura indefinida de les restes arqueològiques.

Motius de la intervenció. Construcció d'un nou edifici, amb la fonamentació en pilotatges, per garantir la mínima afectació de les restes localitzades l'any 2004.

Promotor COPCISA Immobiliària, S.A.

Direcció arqueològica Gemma Caballé Crivillés

Execució ARQUEOCAT, Arqueologia i Patrimoni, S.L.

RESOLUCIONS

- L'empresa promotora de les obres, COPCISA Immobiliària, SA, presenta el mes de gener de 2005, una proposta a partir de la qual es prescindia de les dues plantes soterrani previstes en el projecte inicial i es presentava un nou sistema de fonamentació mitjançant un seguit de pilons, de 60cm de diàmetre. A partir d'aquesta proposta, mitjançant una resolució del Director general de Patrimoni Cultural, del 28 de gener de 2005, s'autoritzava *“el rebliment indefinit i l'afectació puntual de les estructures situades en el punt on s'executaria el pilotatge de fonamentació”*.

- Resolució del Director general de Patrimoni Cultural, del 17 d'agost de 2005, autoritzant la realització d'intervencions arqueològiques al Passeig Picasso 38-38 bis i el Carrer Comercial, 15 (Barcelona, Barcelonès) entre el 5 i el 16 de setembre de 2005. A partir d'una nova proposta per part de l'empresa promotora, es minimitzava l'afectació de les restes prevista en la resolució del gener del mateix any. Direcció arqueològica de Gemma Caballé Crivillés (Arqueocat, SL).

“Activitat autoritzada:

-Control arqueològic de la intervenció d'eliminació parcial de les estructures arqueològiques dels segles XIV-XVIII: ESC-3 (Escala), MR-15, MR-19, MR-21, MR-29, MR-34, MR-39, MR-103, MR-104 (Murs), PV-1, PV-2, PV-3, PV-4, PV-6, PV-7, PV-10, PV-11, PV-12, PV-15, PV-18, PV-21, PV-27, PV-29, PV-31, PV-36, PV-37 (Paviments), FS-8 (fossa) i PO-5 (pou)

-Control arqueològic del rebliment indefinit de la resta d'estructures. “

- Resolució del Director general de Patrimoni Cultural, del 14 de novembre de 2005, autoritzant el rebliment indefinit i eliminació restes arqueològiques al Passeig Picasso 38-38bis i carrer Comercial, 15 (Barcelona, Barcelonès). Direcció arqueològica de Gemma Caballé Crivillés (Arqueocat, SL).

“les estructures afectades per les obres es corresponen a l'entramat urbà que ocupava aquest espai en època moderna:

-Sector 1. Murs: MR-140, MR-141, MR-142 (segles XVI-XVII); paviments: PV-38, PV-60; canalitzacions: CLA-1, CLA,25; fossa sèptica: FA-1; estructura de combustió EC-9 (segles XVII-XVIII)

-Sector 2. Escala: ESCA-9 (segles XVII-XVIII); mur: MR-46 (segles XVII-XVIII); paviment:

PV-20 (segles XVII-XVIII); canalitzacions: CLA-6, CLA-9 (segles XVII-XVIII).

Activitat autoritzada:

-Control arqueològic de la intervenció d'eliminació parcial de les estructures arqueològiques d'època moderna descrites al punt 2 dels fets.

-Control arqueològic del rebliment indefinit de la resta d'estructures.

1.2. Marc geogràfic i geològic. Situació urbanística de la zona intervinguda

Barcelona és un municipi situat en una plana que presenta uns 5 km d'amplada. Té com a límits el mar a l'est; la serra de Collserola, integrada dins la Serralada Litoral Catalana, al sud-oest, amb el cim de Sant Pere Màrtir; el Tibidabo com a cim destacat al nord i al nord-oest, destaca el Puig del Baró; el delta del riu Llobregat al sud, i el delta del riu Besòs, al nord-est. El seu relleu físic pertany a tres unitats: la Serralada Litoral, el Pla de Barcelona i els deltes del Llobregat i del Besòs.

En conjunt, el Pla de Barcelona és fruit d'una falla que s'originà per l'enfonsament del Massís catalano-balear, que determinà la seqüència geològica del subsòl de la zona, on les capes més profundes estan compostes per pissarres del paleozoic amb intrusions granítiques. Durant el miocè i el pliocè es dipositaren margues i argiles damunt de les pissarres, amb alguna intrusió de graves. Posteriorment, la descomposició dels massissos que envoltaven el Pla aportaren acumulacions de blocs de calcàries i argiles, a les quals es sobreposaren en períodes més secs, formacions de crostes calcàries.

El Pla de Barcelona està format pel territori comprès entre el mar Mediterrani i la Serralada Litoral d'est a oest, i entre els rius Besòs i Llobregat de nord a sud. Al nord hi ha la Serra de Collserola, que n'és el cim més alt (542m s.n.m.). La serralada de Sant Mateu, a llevant, i el massís del Garraf, a ponent, fan que les entrades fàcils al pla d'al·luvió damunt el qual reposa la ciutat, siguin els passos fluvials del Besòs i el Llobregat. El Pla de Barcelona és una plataforma suaument inclinada cap al mar. El seu nivell es veu alterat per elevacions naturals, com els Serrats de la Rovira, al nord-oest i els turons menors del front marítim, que són el Mont Taber, i el bloc de Montjuïc (189 msnm), situat al sud de la ciutat.

La badia existent entre aquestes dues formacions del front marítim va donar lloc a una zona lacustre coneguda com el Cagalell. Aquesta zona de maresmes o aiguamolls es va originar amb la formació d'una barrera d'arena litoral, probablement després de la darrera fase glaciària (fa uns 15.000 anys), que estaria situada sota l'actual emplaçament del monument a Colom. A la llacuna hi anaven a parar diverses rieres, com la de Valdonzella, de Magòria i de la Creu d'en Malla, que hi van anar dipositant llots argilosos, i molt orgànics, de color gris o negre. Amb el temps, la zona lacustre va quedar reblerta, de manera que ja no apareix als primers plànols de la ciutat del segle XVI.

La línia de costa ha anat avançant al llarg dels temps. En època romana, les aigües arribaven fins a la vessant marina del Mont Taber, seguint el litoral per la part alta de l'actual Parc de la Ciutadella, A mesura que la costa va anar avançant es varen formar zones humides o de pantans que es recullen en la toponímia, com el Clot, la Llacuna, el Gorg, o l'estany del Port, als peus de Montjuïc.

Les òptimes condicions climàtiques i estratègiques de la ciutat han afavorit al llarg del temps al seu desenvolupament. Els seus orígens se situen en el petit pujol de Tàber, però ben aviat els límits s'anaren expandint pel pla.

A nivell urbanístic, la present intervenció arqueològica s'ha dut a terme a la parcel·la situada al passeig Picasso 38-38bis i carrer Comercial 15. Aquesta se situa al barri de la Ribera, al districte de Ciutat Vella de Barcelona.

1.3. Breu notícia històrica. Intervencions arqueològiques anteriors. Antecedents arqueològics de la parcel·la

La zona on s'ha dut a terme la present intervenció se situava en època romana, a l'exterior de la muralla de la colònia "*Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*", fundada per August (15-5aC). En aquesta àrea exterior de la muralla s'hi situaren en aquest moment diverses "villae" de producció agrícola. Les restes més properes documentades, que se situarien en aquest període alt-imperial es corresponen a un possible nucli rural, situat al carrer Montcada, al Palau Finestres (a l'actual Museu Picasso). En aquesta zona del *suburbium* s'hi instal·larà a partir del segle IVdC una necròpoli al voltant dels ramals de la Via Augusta que discorrien fins a la ciutat. Aquesta necròpoli s'associa a l'existència d'àrees d'enterrament, situades a la zona exterior respecte la ciutat, prop dels camins d'accés a la mateixa. D'aquesta se n'han documentat restes al subsòl de l'església de Santa Maria del Mar (als anys 60 del segle XX), així com a la zona del carrer Argenteria, Passeig del Born, carrer Montcada, carrer Comerç i en alguna zona del mercat del Born. La necròpoli tindrà certa continuïtat, ja no de manera tan generalitzada, a les zones més allunyades de la ciutat fins al segle VIII-IX tal i com ens indica la localització d'inhumacions d'aquest moment a la intervenció arqueològica al carrer Comerç 7 (sense estar associades a un lloc de culte cristià, com anirà ja passava de manera generalitzada en d'aquest moment).

L'ocupació del territori entre els segles VIII i X serà dispersa i s'hi desenvolupa una activitat de caire agrícola i marítima (a les zones més properes al litoral). A partir d'aquest moment es comença a ocupar l'espai suburbà, mitjançant nous nuclis de població, els *burgs* o vila noves, que s'organitzaven al voltant de mercats, centres eclesiàstics i vies de comunicació. En aquesta zona, la població es va establir al voltant del monestir de Sant Pere de les Puelles i de l'església de Santa Maria de les Arenes i de les Viles Noves dels Arcs i la Bòria. Al segle X es tenen notícies documentals d'un suburbi poblat de mariners i pescadors al voltant de Santa Maria de les Arenes. L'eix vertebrador d'aquesta zona serà el Rec Comtal, que va ser construït el 960 pel comte Miró, amb l'objectiu d'abastir d'aigua la ciutat, els camps de conreu i els molins. El Rec prenia l'aigua del riu Besós, entrava a Barcelona pel Portal Nou (prop de l'actual plaça de Sant Agustí Vell) i transcorria al llarg de la zona nord-est de la ciutat, fins a la zona de l'actual Parc de la Ciutadella. L'abastiment d'aigua del Rec permeté l'establiment de noves activitats de caire artesanal (com ara curtidors i tintorers).

Durant els segles XI-XII es van anar assentant i creixent aquests eixamples medievals, fora del perímetre de la muralla romana. A partir de la zona de Santa Maria de les Arenes es vertebrà una àmplia vilanova, que s'extenia al nord, cap a la zona al voltant de Sant Cugat del Rec. Aquesta "Vilanova del Mar" va anar creixent i es va fer més complexa, gràcies a l'augment de les activitats relacionades amb el mar (destacant especialment el comerç) i es convertí en el nucli mercantil de la ciutat. D'aquesta manera, a finals del segle XII als voltants de Santa Maria de les Arenes hi havia instal·lats artesans i mercaders amb un important augment de la població, que suposava una important construcció d'edificacions. Aquest creixement va fer necessaris un seguit de canvis importants, que van facilitar en gran mesura el desenvolupament d'aquesta extensa àrea urbana, com ara la desviació del torrent del Merdençar, cap a la plaça de la Llana i d'Assaonadors. En aquest mateix sentit, es van dessecar les llacunes al voltant de Santa Maria. A partir d'aquest moment, la zona d'aquesta vilanova serà una de les més actives a nivell d'indústria i comerç i es s'anirà extenent a mesura que es s'endarrereix el mar i es disposa de més terreny. L'espai, doncs, es va anar urbanitzant, definint-se nous carrers a la zona coneguda com a Rodalia de Corbera, prenent el nom de la família censatària del Bisbat que dugué a terme la urbanització.

Aquesta nova zona urbanitzada serà l'origen del futur barri de Ribera, que tindrà un procés d'urbanització constant entre el segle XIII i part del segle XIV. El ritme d'aquest creixement, juntament amb el que l'espai on es produïa era una àrea on hi havia pocs impediments físics i legals, va suposar que el traçat dels seus carrers dibuixessin línies rectes prolongades i paral·leles. La zona de llevant del rec també es va anar consolidant, ajudat per la construcció del convent de Sant Agustí (el 1309).

Al segle XIV es va ratificar l'expansió del barri amb la construcció de l'església de Santa Maria del Mar que, juntament amb el Born formarien el centre del barri més dens i actiu de la ciutat. L'església de Santa Maria del Mar es començà a construir el 1329 i s'acabà al darrer terç del mateix segle. Darrera de l'església s'hi situava el carrer Montcada, que enllaçava la Vilanova del Mar amb el sector comercial del carrer de la Bòria. En aquest carrer s'hi instal·laren les classes benestants (la noblesa i els rics mercaders ennoblits) i s'hi bastiren espectaculars palaus. Al'extrem del carrer Montcada, darrera l'absis de Santa Maria del Mar s'obria el Born, que era el lloc on se celebraven gran quantitat de torneigs ("bornar") i festes de tot tipus. Inicialment era una plaça allargada amb carrers al voltant i posteriorment es va ampliar i regularitzar (el 1424). A partir de l'ampliació es converteix en el centre amb més moviment de la ciutat, ja que per les seves excepcionals dimensions permetia la ubicació de diferents espais destinats al comerç de productes

agrícoles, així com centres de venda de productes manufacturats. Aquesta activitat comercial i la seva ubicació geogràfica en relació a la ciutat va fer que s'instal·lin a la zona del voltant del born una gran quantitat i diversitat d'oficis: artesans de tot tipus, mariners, pescadors, portejadors i a la zona del rec (en una àrea més perifèrica) els "industrials" (pelleters, teixidors, blanquers, curtidors...).

D'aquesta manera, el barri presentava zones diferenciades, a partir de les característiques dels seus ocupants: el sector més ric (als carrers del Mar, la Bòria, Montcada, de Born, els Canvis, Bonaire) on s'hi instal·laren les classes benestants en palaus; la zona de més activitat manufacturera i comercial (als voltants del rec i del Born); la zona més pobre, que se situava a la zona de llevant del Rec Comtal (entre els convents de Sant Agustí i Santa Clara), on s'instal·laven els nouvinguts a la ciutat, que treballaven en feines relacionades amb el mar i la manufactura. Tota la nova àrea va quedar closa a l'interior de la nova muralla de la ciutat, que es començà a definir al segle XIII. Aquesta zona se situava a l'espai de la nova muralla entre el Portal Nou i el Convent de Santa Clara, els treballs de la qual s'iniciaren el 1358.

En època moderna, aquesta àrea de la ciutat es va consolidar com a àrea de treball pre-industrial de la ciutat, sense perdre la seva presència a nivell de comerç i activitat marítima. A nivell demogràfic hi havia en aquest moment una important congestió, si bé a nivell urbanístic no hi hauria variacions importants. Al segle XVII es van dur a terme obres de millora del port, que suposen que es guanyi terreny al mar i es basteixi una nova muralla de tancament, més enllà de la d'època medieval. Al disposar de nous terrenys edificables, es definiren nous carrers i espais de treball, que permeteren descongestionar les zones més densificades de la ciutat. Posteriorment al 1679 s'urbanitzà el Pla d'en Llull on s'hi edificaren illes allargades de cases fins a la plaça dels Calderers.

El fet històric que marcarà el destí d'una part important d'aquest barri serà l'ofensiva de les tropes de Felip V a la ciutat de Barcelona, el 1714, que marcarà el final de la Guerra de Successió. A partir de la victòria d'aquest, des de la Cort de Madrid hi havia tres grups d'opinió en relació al futur de la ciutat i del control de les possibles revoltes: els primers proposaven arrasar la ciutat; els segons, desmantellar les seves muralles; els tercers, construir una ciutadella militar per tal de defensar els interessos de la corona espanyola davant possibles atacs enemics exteriors i les possibles revoltes interiors dels seus habitants. Finalment s'edificà la Ciutadella que, juntament amb la reforma del castell de Montjuïc i l'adaptació dels baluards i elements defensius existents, van suposar una militarització de la ciutat destinada especialment al control damunt la població.

La construcció de la Ciutadella va comportar el desmantellament i la desaparició física de gran part del barri de la Ribera (l'àrea situada a l'est del Born), del que en desapareixeran 38 carrers i 1202 cases. L'enderroc s'estructurarà en tres fases: la primera fase finalitzà l'abril de 1717; la segona, el mes de setembre del mateix anys; la tercera, el juliol de 1718. A partir d'un manament reial, s'obligà als propietaris a enderrocar les seves cases. La confiança en l'execució del projecte era força baixa entre la població, fet que va motivar que alguns dels habitants reconstruïssin les cases de les àrees afectades, que van haver de ser novament enderrocades. La Ciutadella es començà a construir el 1716 i el 1718 era ja habitable. Al seu voltant, s'hi situava una gran explanada, destinada a la formació de tropes, alhora que la separava de la ciutat.

La població que havia hagut d'abandonar les seves cases s'havien d'instal·lar a la zona del Raval de Sant Pau i a l'àrea de la platja (tot i que fins a mitjans de segle no s'inicià el projecte del nou barri de la Barceloneta). Els desnonats es van negar inicialment a traslladar-se a les zones proposades i es van instal·lar a les àrees del voltant d'on habitaven (al mateix barri de la Ribera i a la zona del voltant del convent de Santa Caterina i del monestir de Sant Pere). Això va suposar una densificació demogràfica molt important d'aquestes zones.

Els anys 1869 i 1888 la ciutadella va ser enderrocada, i tan sols se'n conservà la capella castrense, la casa del governador i el polvorí. L'espai que ocupava aquesta es va convertir en parc. El 1888, amb motiu de l'Exposició Universal s'urbanitzà novament la zona. Es va convocar un concurs amb aquest objectiu, que va guanyar l'arquitecte Josep Fontseré. A partir del seu pla proposat, es preveia per l'àrea entre el parc i el passeig del Born un conjunt d'edificacions de tipologia i estil unitaris (situats a l'actual Passeig Picasso i als carrers Fusina, de la Ribera i Comercial). El projecte s'anà desenvolupant durant el darrer dels darrers vint anys del segle XIX. En el marc de la mateixa Exposició Universal, entre els anys 1873 i 1876 es va construir el mercat del Born.

Intervencions arqueològiques anteriors

A l'àrea on s'ha dut a terme la present intervenció arqueològica s'hi ha efectuat diverses intervencions arqueològiques, de les quals destacarem les més importants, en relació especialment a la proximitat amb la parcel·la i la rellevància de les restes documentades.

- Intervenció arqueològica al Carrer Comerç. 1991 (direcció de Robert Farré i Dolors Serra). Es van localitzar les restes de part del barri de la Ribera desmuntat en el moment de la construcció de la Ciutadella, corresponent al carrer de Gensana, el tram final del carrer qui va del Born al Pla d'en Llull, la continuació dels carrers de Dies Feiners i de Bonaire, així com part del Rec Comtal. A banda de les estructures de cronologia medieval i moderna es van documentar restes corresponents a la necròpoli baix-imperial (s. IVdC).
- Intervenció arqueològica al Parc de la Ciutadella. 1991. (direcció Tona Majó i Emília Pagès)¹. Es van documentar part del convent de Santa Clara, així com petits baluards entre els baluards del Rei i de la Reina. També restes de la porta de la Ciutadella i d'un pont que salvava el fossat.
- Intervenció arqueològica al carrer de Comerç, 7. Sondejos 1997 (direcció Albert Martín)²; intervenció arqueològica en extensió 1998 (direcció Josep M. Vila)³. Durant els sondeigs previs es van localitzar dos enterraments amb coberta de llosa. A l'excavació en extensió, es van documentar un seguit d'inhumacions de cronologia alt-medieval (segles VIII-IX). Aquestes es correspondrien a un moment tardà de la necròpolis baix-imperial de tota aquesta zona, sense estar vinculades a cap lloc de culte cristià. Es van documentar també restes molt arrasades de murs de tancament baix-medievals, del barri de la Ribera.
- Intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born. Cales i rases 1994 (direcció Eulàlia Barrasetas i Josefa Huertas)⁴. Es van dur a terme un seguit de cales de sondeig i rases, que van permetre determinar l'existència al subsòl de restes corresponents als murs de tancament i nivells de circulació corresponents a la part del barri de Ribera, desmuntada en el moment de la construcció de la Ciutadella.
- Intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born. Sondeig 1998 (direcció Marta Fàbregas i Josefa Huertas)⁵. Es va efectuar una cala on es van documentar estructures del Rec Comtal i elements associats a aquest (un pont), així com murs de tancament que definien diferents espais al voltant del Rec.

- Intervenció arqueològica al carrer Montcada n.21-23. Palau Finestres. Maig-juliol; agost-octubre 1998 (direcció Josep M Vila)⁶. Es van localitzar estructures de cronologia romana, relacionades amb alguna activitat artesanal del moment de la fundació de *Barcino* en època alt-imperial (segle IdC). D'època tardorromana (segle IV dC) es van documentar inhumacions corresponents a la necròpoli situada en aquesta zona, així com restes de murs de tancament amb revestiments *d'opus signinum* (associats possiblement a alguna edificació funerària). Corresponents a època medieval, es van localitzar nivells i estructures prèvies a la construcció del Palau Finestres, que s'edifica a la primera meitat del segle XIV. Es va constatar l'evolució arquitectònica de l'edifici, amb reparacions i ampliacions fins al segle XV. Al segle XVII hi ha un seguit de canvis al palau, que suposen el desmuntatge de les estructures del moment inicial de la seva construcció. Es van documentar l'evolució de l'edifici fins al segle XX.
- Intervenció arqueològica a l'entorn del Passeig del Born (C. Sombrerers, Fossar de les Moreres i plaçeta de Montcada) i plaça del Fossar de les Moreres. 2001 (direcció Daria Calpena)⁷. Es van documentar restes de la necròpoli tardorromana, així com les inhumacions col·lectives de l'11 de setembre de 1714. També es van localitzar estructures corresponents a les edificacions baix-medievales i modernes, que s'amortitzen al segle XVIII.
- Intervencions arqueològiques realitzades al carrer Pujades i carrer Wellington; entorn del Parc de la Ciutadella; carrer Almogàvers i passeig Lluís Companys. 2001-2002 (direcció Ariadna Traveset)⁸. Seguiment de rases de serveis, de les quals a les efectuades a la zona del Parc es van documentar restes de la Ciutadella.
- Intervenció arqueològica en extensió a l'antic Mercat del Born. 2001-2002 (direcció Pere Lluís Artigues, Antoni Fernández)⁹. Documentació de la part del barri de Ribera destruït el 1716. A l'oest de l'espai s'hi situava el Rec Comtal. L'extensió de l'àrea excavada va permetre veure el traçat urbanístic de l'espai prèviament a la seva destrucció, identificant-se els diversos carrers, així com diferents tipus d'habitatges de característiques

ben diferenciades depenent de la seva ubicació, així com de l'activitat i posició econòmica dels seus habitants. Les restes han estat conservades i s'està treballant per acondicionar l'espai per a la seva museïtzació.

- Intervenció arqueològica al passeig Picasso 24bis-30 i 38-38bis. 2002 (direcció Laura Suau)¹⁰. Rases de sondeig a les dues parcel·les que van determinar l'existència de restes arqueològiques al seu subsòl.
- Intervenció arqueològica al passeig Picasso 24. 2005 (direcció Noemí Nebot i Roger Prieto)¹¹. Rasa de sondeig efectuada a la zona est de la parcel·la on es van documentar les restes del mur de tancament corresponent a la continuació del carrer Joan Grec (localitzat a la intervenció del passeig Picasso 24bis-30)
- Intervenció arqueològica al passeig Picasso 22. 2007 (direcció Noemí Nebot)¹². Es van localitzar restes corresponents a estructures soterrades (pous i dipòsits) de cronologia baix-medieval i moderna, ja que els nivells i estructures situades a cotes superiors van quedar afectats en el moment de la construcció del soterrani a l'edifici existent (corresponent als Porxos de Fontserè)
- Intervenció arqueològica al passeig Picasso 24bis-30. 2004-2007 (direcció Gemma Caballé)¹³. Es va documentar part del carrer Joan Grec i de l'església dels Pares Regulars Menors (menorets) situada en aquest carrer i bastida a finals del segle XVII. Un cop desmuntades les restes de l'església es van localitzar estructures i nivells corresponents a les construccions d'època baix-medieval i moderna, que mostraven l'evolució d'aquesta zona del barri de la Ribera. Per les característiques dels murs de tancament i dels nivells i estructures associades serien especialment zones d'hàbitat, amb algun espai (documentat parcialment) dedicat a activitats artesanals.

Antecedents arqueològics de la parcel·la

En aquesta parcel·la, s'hi ha realitzat tres intervencions arqueològiques anteriors a la que es presenta. La primera d'elles es va dur a terme a partir del moment que l'empresa promotora (COPCISA Immobiliària, SA) va presentar el projecte arquitectònic (redactat per l'Arquitecte

Ferran de los Santos) de l'edifici que es construiria en el solar. Aquest preveia la construcció d'habitatges i dues plantes soterrades destinades a pàrquing. Al situar-se la parcel·la intervinguda en el barri de la Ribera i un cop conegut el condicionant de la realització d'una intervenció arqueològica prèvia als rebaixos, l'empresa promotora va encarregar aquesta, amb l'objectiu de constatar l'existència de restes arqueològiques. La intervenció es va dur a terme l'any 2002 i va consistir en la realització de sondeigs, duts a terme per l'empresa Atics, S.L, sota la direcció de l'arqueòloga Laura Suau. A partir d'aquests, es va determinar l'existència de restes arqueològiques, que van fer preveure ja una excavació en extensió del solar.

A l'inici de les obres, l'any 2003, es va realitzar el seguiment arqueològic de les rases per a la construcció dels murs pantalla de l'edifici. En aquest mateix moment es va dur a terme un primer rebaix de terres del solar, amb el corresponent seguiment arqueològic. Aquests treballs els va realitzar l'empresa Arqueocat SL, amb la direcció tècnica de Natàlia Salazar.

Durant els mesos de gener a març del 2004 es van dur a terme els rebaixos en el subsòl de la parcel·la, que van motivar l'excavació arqueològica en extensió de tot l'espai. Aquesta intervenció la va dur a terme l'empresa Arqueocat SL, sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Pol Castejón.

Les restes localitzades durant aquesta intervenció es corresponien a un seguit d'edificacions, corresponents a habitatges i espais destinats a treballs de manufactura. A l'interior d'aquests espais s'hi van documentar restes de diverses estructures corresponents al seu funcionament (paviments, escales, estructures de combustió, pous, fosses sèptiques, canalitzacions...). Totes les edificacions s'orientaven i organitzaven a partir d'un carrer, que tenia una direcció est-oest. Es corresponia al carrer Bonaire, del qual se'n coneixia la seva continuïtat cap a l'oest, ja que va ser localitzat durant les intervencions arqueològiques realitzades a l'antic Mercat del Born i al carrer Comerç. A més, l'extrem oest del mateix encara existeix com a tal, ja que aquest no va quedar afectat pel desmuntatge del 1716. El nivell de circulació del carrer el formava un paviment empedrat. Als extrems est i oest de la parcel·la s'hi situaven els xamfrans del carrer Bonaire amb els carrers de Bell Lloc (a l'est) i de Roldó (a l'oest). La cronologia de totes les restes documentades se situava en el darrer moment d'ús de l'espai (a finals del segle XVII inicis del segle XVIII), prèviament al desmuntatge d'aquesta part del barri, manat per Felip V, el 1715, per a construir la Ciutadella. En relació a aquesta, l'àrea on se situava aquesta parcel·la formaria part de l'explanada exterior a la Ciutadella, que separaria aquesta de la ciutat i que estaria destinada a la formació de tropes.

Un cop finalitzada la intervenció arqueològica en extensió es va redactar el corresponent informe, on es presentava una primera valoració cronològica i funcional de les restes localitzades. Totes elles quedaven afectades pels rebaixos previstos a partir del projecte arquitectònic, on s'excavaven dues plantes soterrades destinades a garatge. L'empresa promotora va presentar una sol·licitud de desmuntatge de les restes a la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, que va ser denegada. El mes de gener de 2005, la DGPC va acceptar la nova proposta presentada per l'empresa promotora on es preveia la cobertura de les restes i la realització de pilotatges de fonamentació per poder construir l'edifici, sense plantes soterrani. Aquest sistema de pilotatges, enceps i jàsseres suposava el mínim afectació de les restes. En aquesta intervenció arqueològica, a la qual es correspon la present memòria, s'ha realitzat el desmuntatge i excavació de les restes afectades pels pilons.

1.4. Motius de la intervenció. Objectius

La parcel·la on s'ha dut a terme aquesta intervenció està situada al barri de la Ribera de la ciutat de Barcelona. Aquest barri es va formar a la Baixa Edat Mitjana (als segles XIII-XIV), en una zona exterior respecte la muralla que tancava la ciutat romana. En aquesta zona exterior, prop de les vies d'accés a la ciutat s'hi situava una àrea necròpoli tardorromana (segle IVdC). Les diferents intervencions arqueològiques dutes a terme en aquesta àrea han permès documentar restes d'aquesta necròpoli, així com de murs i edificacions corresponents al barri baix-medieval i modern. Cal destacar que a la zona est del barri (on s'ha dut a terme la present intervenció) conserva en molts punts del seu subsòl restes de la part del barri baix-medieval i modern, que van ser destruïdes posteriorment al setge i entrada de les tropes de Felip V a Barcelona, el 1714. A partir d'aquesta data es projecta la construcció d'una Ciutadella en aquesta zona, que suposarà la destrucció de les edificacions situades en aquest espai. Els anys 1869 i 1888 la ciutadella serà enderrocada. El 1888, amb motiu de l'Exposició Universal, es va construir un parc als terrenys on s'hi ubicava la Ciutadella i entre els anys 1873 i 1876 es va construir el mercat del Born i les edificacions situades al seu voltant.

Tal i com hem esmentat, en diverses intervencions arqueològiques dutes a terme en aquesta zona s'han documentat les restes de la part del barri destruïda. D'aquestes restes destaquen les localitzades a la intervenció arqueològica en extensió a l'antic Mercat del Born, dirigides per

Pere Lluís Artigues i Antoni Fernàndez (Codex, SL) i realitzades els anys 2001 i 2002; també es corresponen a aquestes restes les documentades durant la intervenció realitzada l'any 1991 al carrer Comerç i dirigides per Robert Farré. Les restes documentades en aquesta parcel·la l'any 2004, durant la intervenció dirigida per Pol Castejón (Arqueocat, SL), continuaven el traçat d'un dels carrers localitzats durant aquestes intervencions (el carrer Bonaire).

D'aquesta manera, la parcel·la intervinguda s'inclou, doncs, en una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric. Tal i com estableix la normativa municipal, d'acord amb la legislació vigent en matèria de patrimoni, qualsevol actuació que comporti una afectació del subsòl suposa la realització d'una intervenció arqueològica, amb el caràcter de Preventiva. Seguint la normativa i les pautes marcades pel projecte d'Intervenció arqueològica redactat pel Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, es va efectuar (tal i com hem esmentat anteriorment) una primera campanya de sondeigs previs per valorar l'existència de restes arqueològiques¹⁴ l'any 2002. A partir dels resultats positius d'aquesta intervenció, en el moment de l'inici de les obres, l'any 2004, es va dur a terme l'excavació arqueològica en extensió, per documentar les restes situades en el subsòl, sota la direcció tècnica de Pol Castejón. Un cop finalitzada la intervenció, des de l'empresa promotora es va presentar la sol·licitud de desmuntatge de les restes, per tal de prosseguir els rebaixos previstos per l'obra. Al denegar-se aquesta sol·licitud, per part de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, es va presentar un nou projecte arquitectònic. En aquest es desestimava l'opció de la construcció de les dues plantes soterrades i es proposava un sistema de fonamentació de l'edifici mitjançant pilotatges, enceps i jàsseres, que reduïen al mínim l'afectació de les restes i suposaven la seva cobertura indefinida.

Aquesta nova proposta presentada en base al nou projecte arquitectònic va ser aprovada per la Direcció General de Patrimoni Cultural, mitjançant una resolució del Director General de Patrimoni (del 18 de gener de 2005, que va ser ratificada el 27 d'agost del mateix any, a partir d'uns canvis presentats per l'empresa promotora, que reduïen l'afectació de les restes). La seva execució va quedar condicionada a una intervenció arqueològica prèvia, on es desmuntessin les estructures i nivells afectats pels pilotatges i es protegissin i cobrissin totes les restes degudament. La present memòria es correspon a aquests treballs d'excavació dels pilotatges, protecció i cobertura de les restes.

1.5. Treballs realitzats. Metodologia

Els treballs realitzats han consistit en el desmuntatge i documentació arqueològica de les restes afectades per la realització dels pilons. D'aquesta manera, un cop marcats els punts centrals de cadascun dels pilons, s'ha procedit a l'excavació i desmuntatge de les restes. Cal destacar que la situació de cada piló ha estat marcada topogràficament (per part dels topògrafs de l'obra) seguint el projecte arquitectònic. Durant l'excavació dels espais afectats pels pilotatges s'han localitzat un seguit d'estructures, que han estat documentades arqueològicament. Al quedar també afectades aquestes estructures per l'excavació dels pilotatges, un cop presentat el corresponent informe d'afectació i, a partir d'una nova resolució del Director General de Patrimoni Cultural, han estat desmuntades.

Val a dir que prèviament a l'inici de l'excavació dels diferents pilotatges, s'ha realitzat una neteja general de tota la parcel·la, que presentava restes de brossa llençada des de l'exterior, així com vegetació diversa que havia anat creixent de manera descontrol·lada.

Sector 1 i sector 1 i carrer, a l'inici de la intervenció

Carrer i sector 2, a l'inici de la intervenció

Tal i com s'indicava a la resolució de la Direcció General de Patrimoni, a més del desmuntatge de les restes afectades, s'havia d'evitar que les restes del voltant sofrissin danys durant l'execució d'aquests. D'aquesta manera, es va acordar amb els tècnics de la Direcció General de Patrimoni Cultural i del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, que es marcaria una àrea de protecció de 20cm en cadascun dels pilons. En aquest sentit, val a dir que el diàmetre previst de cada pilotatge era de 60cm. D'aquesta manera, a partir del punt central marcat de cada piló, s'ha intervingut en una àrea quadrada de 80x80cm.

Els treballs de desmuntatge i excavació s'han realitzat manualment. El rebaix dels paviments i nivells afectats, així com dels nivells apareguts per sota d'aquests, ha arribat fins a 20-30cm respecte la seva cota de localització de l'any 2004. Pel que fa als murs i estructures afectades, s'han desmuntat fins a arribar també a 20-30cm per sota dels seus nivells de circulació. També s'han excavat parcialment els rebliments de dues fosses sèptiques.

Un cop finalitzats els treballs d'excavació i desmuntatge, s'ha procedit a la protecció i cobertura indefinida de les restes. La protecció de les restes i de tot l'espai intervingut s'ha efectuat mitjançant geotèxtil de polièster de 500gm el m². En el cas que el geotèxtil hagi requerit una subjecció en les estructures, aquesta s'ha realitzat mitjançant claus d'acer inoxidable, per evitar cap afectació de les mateixes per una possible oxidació. Un cop col·locat el geotèxtil a tot l'espai s'ha procedit al seu rebliment. Aquest s'ha efectuat de manera manual fins a les cotes superiors dels murs de tancament, amb l'ajut d'una màquina tipus *bobcat*, que distribuïa les terres pels diferents punts de la parcel·la. S'han combinat els treballs de rebliment amb la compactació de les terres abocades. Totes aquestes tasques han estat efectuades pels peons de l'empresa constructora executora de les obres, sota el control i supervisió directa per part de l'arqueòloga. Un cop arribats a la cota de coronament dels murs documentats, la part superior del rebliment fins a arribar a la cota requerida pel projecte d'obra s'ha realitzat mitjançant la màquina *bobcat*.

Un cop reblert tot l'espai, fins a la cota esmentada, s'ha efectuat la compactació final de les terres. Posteriorment a aquests treballs, els topògrafs de l'obra han marcat novament els punts on s'havien d'efectuar els pilotatges. Finalment, s'han realitzat els pilotatges, mitjançant la maquinària específica per a aquests treballs.

Metodologia

La metodologia emprada durant l'excavació i desmuntatge de les estructures i nivells afectats pels pilons ha estat la proposada per E. Harris, per a les excavacions arqueològiques en extensió, adaptada a les característiques específiques i particularitats de la intervenció. D'aquesta manera, s'ha distingit i numerat cada nivell i estructura apareguts, donant-los un número identificador d'Unitat Estratigràfica (U.E.) o de Fet Constructiu (MR, PV...). Tots els pilons han estat numerats (P-), per tal de poder identificar i situar cadascun d'ells, així com també les possibles restes i nivells apareguts en aquests.

La numeració de les Unitats estratigràfiques s'ha efectuat a partir del pilotatge on han estat localitzades, per tal de facilitar la situació del punt on han estat documentats en relació al conjunt de la parcel·la. Així doncs, el número diferenciador de cadascuna de les U.E. localitzades té tres o quatre xifres, de les quals les tres primeres ens indiquen el pilotatge on s'ha localitzat (per exemple U.E.P-10 al pilotatge P-10). En cas de documentar-se més d'un estrat al mateix pilotatge s'ha seguit una numeració correlativa per a cadascun d'ells, separada per un punt respecte a les primeres xifres (ex. U.E.P-10.1, U.E.P-10.2). En relació a la identificació de les diferents Unitats Estratigràfiques, cal destacar que en els pilotatges situats en un àmbit, un mateix estrat pot haver estat documentat en diferents pilons. Davant d'aquest fet, s'ha optat per donar un número diferent al mateix estrat seguint el criteri de numeració en relació al pilotatge on ha estat localitzat. Tot i això, tant en la fitxa descriptiva de cadascuna d'aquestes U.E., com en la seva presentació en l'apartat dels resultats de la present memòria, s'ha indicat que es corresponien al mateix estrat.

A partir del gran nombre de fets constructius localitzats, durant la intervenció de l'any 2004 es van diferenciar aquests respecte els estrats pròpiament dits i se'ls va donar un número individualitzat de fet constructiu, separant-se a partir de les seves característiques (murs, paviments, escales, canalitzacions...). Aquest sistema d'identificació de Fets Constructius s'ha continuat en la present intervenció i s'han utilitzat les mateixes sigles identificatives de cadascun d'ells (MR-mur; PV-paviment; CLA- canalització; PO- pou; FA- fossa sèptica; ESC- escala). Així mateix, la numeració dels Fets Constructius localitzats ha continuat a partir del darrer nombre atorgat durant la intervenció de l'any 2004.

Durant l'excavació de cadascun dels pilons s'han recuperat materials arqueològics que han estat separats en bosses diferenciades, a partir de cada nivell identificat. Aquests materials han estat rentats, siglats (amb el codi d'intervenció del MHCB) i inventariats, i ens han permès aportar més dades en relació a la cronologia de cada estrat. S'ha documentat planimètricament i fotogràficament cadascun dels nivells i elements localitzats. Tots aquests treballs s'han efectuat seguint les directrius marcades pel projecte del Museu d'Història de la Ciutat. Aquesta documentació generada per la intervenció es presenta en els annexes de la present memòria.

2. RESULTATS

2.1. Sector 1

El sector 1 estava situat a la zona sud respecte el carrer. A nivell general les restes documentades durant la intervenció de l'any 2004 ens indicarien que es corresponia a una àrea destinada majoritàriament a habitatges. Tan sols als àmbits 9 i 11 d'aquest sector (al sud) es van documentar estructures corresponents a una possible activitat de caire manufacturera, amb restes d'un possible dipòsit, associat a un pou i a una canalització (al sector 11) i les bases d'estructures de combustió (al sectors 1 i 9).

2.1.1. Sector 1. Àmbit 1

L'àmbit 1 se situava a l'extrem sud-est del sector 1 i de la parcel·la. Les restes documentades durant la intervenció del 2004 es corresponien a part del nivell de circulació del l'espai, format per un paviment de maons i una possible estructura de combustió (al sud-est). Possiblement podria haver estat un espai destinat a la manufactura d'algun producte, que s'efectuaria mitjançant la seva combustió.

Pilotatge P-32, a l'inici de la seva excavació

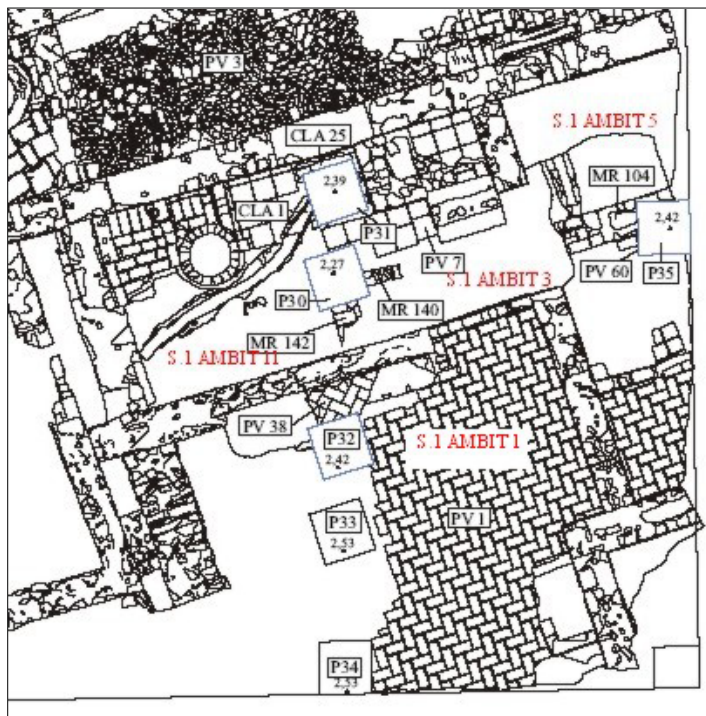
En aquest espai s'hi han realitzat els pilotatges P-32, P-33 i P-34. D'aquests tres punts excavats, el P-32 se situava a la zona nord i afectava parcialment el paviment de maons disposats a la mescla, PV-1, que definia el nivell de circulació de l'espai. Per sota d'aquest paviment s'ha localitzat l'U.E.P-32, formada per un nivell de terra sorrenca, de tonalitats ataronjades. Aquest estrat es correspondria al rebliment previ a la instal·lació del PV-1, alhora que regularitzaria l'espai. Als pilotatges on no s'ha conservat el paviment (P-33 i P-34) també s'ha documentat aquest estrat (U.E.P-33 i P-34).

Al pilotatge P-32, per sota de l'U.E.P-32 s'han localitzat les restes del paviment de maons PV-38, que ja havia estat documentat a la intervenció de

2004. Als pilotatges P-33 i 34 no s'han documentat restes del PV-38 i el rebliment U.E.P-33 i P-34 arribava fins a la cota final dels dos (a 20cm respecte l'inici de la excavació, 2'53m s.n.m.). Els maons que definien el PV-38 estaven disposats a la mescla i s'orientaven en perpendicular respecte els del PV-1. El PV-38 s'assentava al damunt de l'U.E.P-32.1, que es corresponia al seu preparat i anivellament previ. Aquest preparat estava format per un nivell de terra argilosa i de tons marronosos i continuava més enllà de la cota final d'aquest pilotatge, a 34cm (2'42m s.n.m.) respecte el PV-1.

2.1.2. Sector 1. Àmbit 3

L'Àmbit 3 estava ubicat al nord respecte l'àmbit 1 i juntament amb els àmbits 5, 11 i possiblement l'àmbit 9 formarien part del mateix edifici, destinat tant a habitatge com a zona de treball (als àmbits 9 i 11).

Planta dels àmbits 1, 3, 5 i 11

En aquest àmbit 3 s'hi van documentar les restes d'una escala que permetria l'accés a una planta superior i les restes del paviment de maons que definia el seu nivell d'ús (PV-2). S'hi ha dut a terme el pilotatge P-30. Durant l'excavació d'aquest s'ha localitzat l'estrat de rebliment U.E.P-30. Aquest estava format per un nivell de terra de tonalitats vermelles i se situava per sota del paviment PV-2. D'aquest paviment no se n'havia conservat les seves restes i en aquest pilotatge la seva afectació ha estat parcial.

L'U.E.P-30 funcionaria com a nivell de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del paviment. Aquest rebliment amortitzaria les estructures de cronologia anterior que haurien deixat de funcionar i regularitzaria l'espai.

Per sota de l'U.E.P-30 s'han localitzat les restes de dos murs de tancament, MR-140 i 142, a la zona on els dos dibuixaven un angle de tancament. Ambdós murs estaven construïts mitjançant maons i pedres, lligats amb morter de calç. La direcció del MR-140 era est-oest, mentre que la del MR-142 era sud-nord. Així doncs, els dos murs definien el tancament nord-oest d'un espai interior, del qual el MR-140 n'era el seu tancament nord i el MR-142, el tancament oest. La llargada documentada del mur MR-140 era de 90cm i la seva amplada anava dels 30 als 37cm. Pel que fa al MR-142, tenia una llargada documentada de 70cm i una amplada de 35cm.

Murs MR-140 i 142, localitzats al P-30

Ambdós murs continuaven més enllà dels límits est i sud de la zona afectada pel pilotatge. La primera de les filades localitzades dels dos murs estava definida mitjançant maons, cosa que ens va fer suposar que es pogués correspondre a una canalització; a l'observar-se la seva part inferior es va poder constatar que aquesta zona estava bastida mitjançant pedres i maons, sense cap indicatiu que es pogués correspondre a una canalització. Per direcció i tipologia constructiva el mur MR-140 es podria correspondre al mur MR-104, situat a l'oest respecte el primer (sector 1 àmbit 5). Els dos murs estaven coberts mitjançant l'U.E.P-30.1, que es corresponia a un nivell de morter de calç amb pedres de petites dimensions (molt compactat). Aquest estrat va ser abocat en el moment de l'amortització dels dos murs, prèviament a la formació de l'estrat de rebliment i regularització de l'espai U.E.P-30.

Pel que fa a la cronologia dels dos murs, la situem en època moderna (segles XVI-XVII), per la seva tipologia constructiva i posició estratigràfica. Aquests són anteriors al paviment PV-2, que formava el nivell de circulació de l'espai en el seu darrer moment d'ús. El fet que PV-2 i el seu rebliment previ cobrissin els dos murs ens indicava l'anterioritat dels murs en relació al paviment.

En aquest sentit, el MR-104 (possible continuació a l'est del MR-140), també va ser localitzat per sota del paviment corresponent al darrer moment d'ús de l'espai. Cal destacar també, que el mur MR-142 seria també anterior al mur de tancament MR-106 (tancament sud de l'àmbit 3 i nord de l'àmbit 1) que se situa al sud del MR-142, ja que el MR-106 passaria pel damunt del MR-142, sense cap contacte entre ells.

Als dos murs de tancament MR-140 i 142 se'ls lliurava un estrat de rebliment (U.E.P-30.2) que estava cobert per l'U.E.P-30. L'U.E.P-30.2 el formava un nivell de terra argilosa, de tonalitats vermelles, amb restes de morter de calç. Possiblement aquest estrat funcionaria com a rebliment-anivellament previ al nivell d'ús associat amb els murs MR-140 i 142, del qual no se n'ha documentat restes.

2.1.3. Sector 1. Àmbit 5

L'àmbit 5 s'ubica a la zona sud-est de la parcel·la, a l'est dels àmbits 1 i 3. Juntament amb els àmbits 3, 11 i possiblement l'àmbit 9 formarien part del mateix edifici, destinat tant a habitatge com a zona de treball (als àmbits 9 i 11). En aquest àmbit durant l'excavació de l'any 2004 es va documentar restes al sud del nivell de circulació del darrer moment d'ús de l'espai, si bé no quedava afectat pel pilotatge. Per sota del preparat d'aquest paviment es va documentar un mur de tancament anterior (MR-104), amb les restes d'una canalització que funcionaria amb aquest.

A la zona central-est de l'espai, s'hi ha dut a terme l'excavació del pilotatge P-35, per on discorria el mur MR-104 (al seu extrem est). La major part del mur estava coberta per l'U.E.P-35, que ja hauria estat parcialment excavada durant la campanya de 2004. Aquesta estava formada per un nivell de terra sorrenca de tonalitats ataronjades i se n'ha documentat una potència de 5cm. Es correspondria a l'estrat de rebliment-anivellament previ al darrer nivell de circulació de l'espai, del qual no se n'ha conservat restes. Aquest estrat amortitzava el MR-104, que ja no estaria en funcionament en el darrer moment d'ús de l'espai.

Per sota de l'U.E.P-35 s'ha documentat un nivell de terra argilosa i compactada (U.E.P-35.1), de tonalitats grises (amb restes de cendres) a la part superior i vermelloses a l'inferior, que tenia un gruix de 15cm. Per les seves característiques i compactació, es podria correspondre a un nivell d'ús o bé a un preparat de paviment, que funcionaria amb el MR-104, ja que se li lliura.

L'U.E.P-35.1 cobria les restes d'un paviment de maons, PV-60, de 15x30cm. Aquests estaven lligats i s'assentaven damunt un llit de morter de calç i estaven disposats a la mescla. Se n'ha

Paviment de maons PV-60, documentat al pilotatge P-35

documentat una amplada (est-oest) de 50cm i una llargada (nord a sud), de 30 a 45cm i anava més enllà dels límits oest i sud de l'àrea intervinguda. En alguna de les zones de l'excavació d'aquest pilotatge no es conservaven restes dels maons del paviment.

Tant on no s'ha documentat el PV-60, com per sota del mateix s'ha localitzat un altre estrat, U.E.P-35.2, que el

formava un nivell de terra argilosa, amb restes de morter de calç. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació d'aquest pilotatge, a 30cm respecte la cota inicial. Possiblement aquesta U.E.P-35.2 seria el nivell de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del PV-60. Per la seva posició estratigràfica i tipologia constructiva considerem que tant el paviment, com l'estrat previ a aquest se situarien cronològicament vers el segle XVII.

2.1.4. Sector 1. Àmbit 6

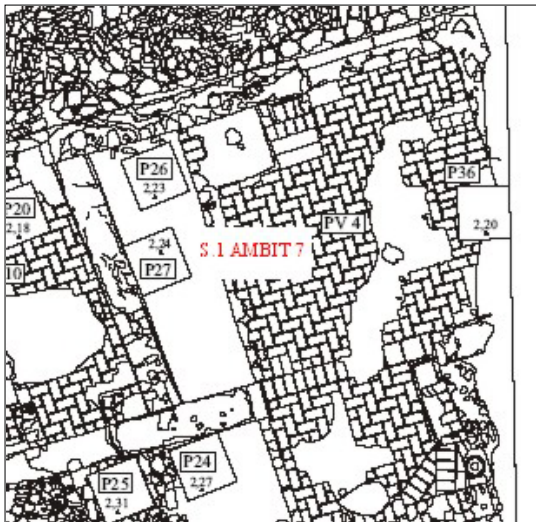
L'àmbit 6 està situat a la zona central del sector 1 i juntament amb els àmbits 12 i 10 formarien part del mateix edifici destinat (per les restes documentades l'any 2004) possiblement a habitatge. Inicialment podria haver estat un petit palau o residència nobiliària (amb els àmbits 7 i 8), que es va compartimentar i reconvertir en diferents habitatges. En aquest àmbit s'hi han dut a terme els pilotatges P-24 i P-25, al nord-est de l'espai. A la zona afectada pel P-25 es conservaven les restes del nivell de circulació del darrer moment d'ús de l'espai (PV-3), que es corresponia a un paviment empedrat, amb pedres de mitjanes dimensions i lligades amb morter de calç. Pel que fa al P-24, a la seva àrea d'afectació no es conservaven restes d'aquest paviment.

En ambdós pilotatges s'ha documentat el mateix estrat (U.E.P-24 i P-25), que estava format per un nivell de terra de tonalitats marronoses, amb restes de morter de calç. Es correspondria a un nivell de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del PV-3, que ahora podria estar amortitzant les restes de nivells i estructures de cronologia anterior. Cal destacar que a l'U.E.P-24 s'ha recuperat un fragment de canalització de pedra (amb un maó de la possible coberta a l'extrem nord), que formaria part del mateix rebliment i estaria fora de la seva ubicació i funcionalitat inicials. La cronologia dels estrats la situem al segle XVII. L'excavació dels dos pilotatges s'ha finalitzat en aquest mateix estrat, a 35cm (2'27m s.n.m.) respecte la cota inicial.

Pilotatges P-24 i P-25

2.1.5. Sector 1. Àmbit 7

Sector 7

Aquest àmbit se situava a l'extrem nord-est del sector, en contacte amb el carrer. Possiblement funcionaria com a habitatge, del qual destacava la localització d'una letrina al sud-est de l'espai (al límit de la parcel·la). Inicialment aquest àmbit hauria format part del mateix edifici que els àmbits 8, 6, 12 i 10, que podria haver estat un palau o residència nobiliària, que va ser compartimentat definint espais independents (com és el cas dels àmbits 7 i 8). Durant la intervenció de l'any 2004 es va localitzar a la zona central i est, les restes del paviment de maons (PV-4) que

definia el nivell d'ús de l'espai. S'hi ha realitzat els pilotatges P-26, P-27 i P-36. Els pilotatges P-26 i P-27 se situaven a l'extrem oest de l'espai, mentre que el P-36 estava al límit est del mateix i de la parcel·la.

A la zona dels P-26 i 27 no es conservaven restes del PV-4 i la cota inicial de l'excavació dels pilotatges se situava 15cm per sota respecte el P-36. Durant l'excavació d'aquests s'han documentat les U.E.P-26 i P-27. Es corresponien al mateix nivell de terra gravosa, de tonalitats fosques i amb restes de cendres. Per la seva posició i característiques, formarien part de l'estrat de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del nivell d'ús, alhora que podrien també amortitzar les restes de nivells i estructures anteriors. En aquests estrats s'ha finalitzat l'excavació dels dos pilotatges, a 20cm (2'24s.n.m.) respecte la seva cota inicial.

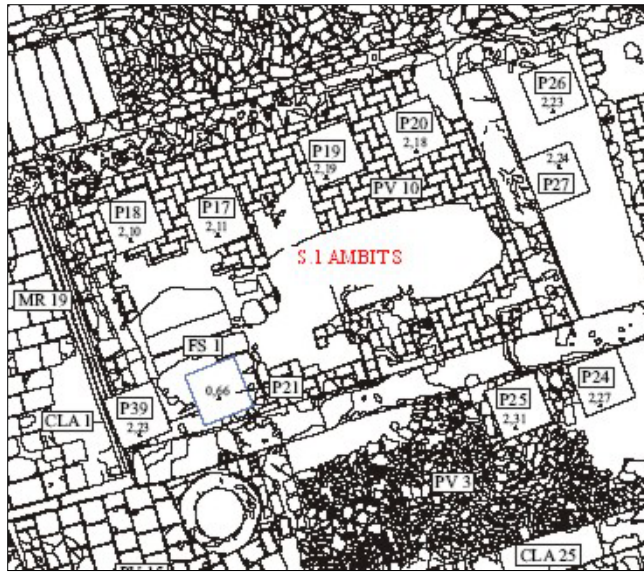

Pilotatges P-26 i P-27, un cop finalitzada la seva excavació

Pel que fa al P-36, afectava les restes del paviment de maons PV-4. D'aquesta manera, per sota d'aquest paviment i del morter de calç que actuava de lligam i de base del mateix, s'ha documentat l'U.E.P-36. Les seves característiques eren similars a les de les U.E.P-26 i P-27, amb terra de textura gravosa i de tonalitats fosques i restes de morter de calç. Tal i com hem presentat en relació als estrats anteriors, l'U.E.P-36, seria l'estrat d'anivellament i rebliment previ a la instal·lació del PV-4. Els tres estrats de rebliment (U.E.P-26, 27 i 36) els situem cronològicament en el mateix moment, al segle XVII. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació del pilotatge, a 34cm (2'20m s.n.m.) respecte la seva cota inicial.

2.1.6. Sector 1. Àmbit 8

L'àmbit 7 s'ubicava a la zona central nord del sector 1, en contacte amb el carrer. Les restes documentades em aquest espai es corresponien a la base d'una estructura de combustió (una

Àmbit 8

llar) a la zona sud-est; una fossa sèptica (FA-1) al subsòl de la zona sud-oest, amb un tub ceràmic al sud, per on entraven els residus a l'interior; el paviment de maons (PV-10) que definia el seu nivell d'ús. Per les característiques de les estructures documentades, aquest espai probablement estaria destinat a habitatge. Inicialment aquest àmbit hauria format part del mateix edifici que els àmbits 7, 6, 12 i 10, que podria haver estat un palau o residència nobiliària i que va ser compartimentat, definint espais independents (com és el cas dels àmbits 7 i 8).

En aquest àmbit s'hi ha dut a terme els pilotatges P-17, P-18, P-19, P-20, P-21 i P-39. Els pilotatges P-17, P-18, P-19 i P-20 s'han efectuat a la zona nord de l'espai i presentaven la mateixa seqüència cronològica. D'aquesta manera, per sota del paviment de maons PV-10, s'han documentat les U.E. P-17, P-18, P-19 i P-20. Es corresponien a un nivell de terra gravosa, de tonalitats vermelles, que tenia un gruix de 5cm. Per la seva posició estratigràfica i característiques funcionarien com a nivell d'anivellament i regularització de l'espai, prèviament a la instal·lació del PV-10. A nivell cronològic, la seva posició estratigràfica en relació al paviment ens fa ubicar-los a mitjans del segle XVII.

Per sota d'aquests primers estrats, en els mateixos pilotatges s'han documentat les U.E. P-17.1, P-18.1, P-19.1 i P-20.1, que estaven formades per un nivell d'argiles molt plàstiques, de tonalitats grises i amb restes de cendres (generades per alguna combustió). Presentava una important compactació, fet que ens fa considerar la possibilitat que es correspongués a un nivell d'ús. Aquest va ser amortitzat mitjançant les U.E. P-17, P-18, P-19 i P-20 i tenia un gruix de 2-5cm. Per les seves característiques i posició estratigràfica, situem aquest possible paviment de terra piconada a inicis-mitjans del segle XVII.

Les U.E. *P-17.1*, *P-18.1*, *P-19.1* i *P-20.1* cobrien un estrat de terra sorrenca, de tonalitats ataronjades, amb restes de morter, pedres de petites dimensions i fragments de maons (U.E. *P-17.2*, *P-18.2*, *P-19.2* i *P-20.2*). Per les seves característiques i posició estratigràfica, considerem que aquest nivell seria un rebliment format a partir del desmuntatge de diverses estructures, a les quals podria estar amortitzant, prèviament al possible nivell d'ús de terra trepitjada que el cobria. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació d'aquests pilotatges, a 25cm (2'10-218m s.n.m.) respecte l'inici de la seva excavació.

El pilotatge P-39 s'ha efectuat a l'angle de tancament sud-oest de l'espai, i afectava part del seu mur de tancament (MR-19), l'espai entre aquest i la fossa sèptica FA-1 i arribava a l'àmbit 12, del qual afectava una part de la conducció pètria CLA-1. En relació a aquesta canalització, s'ha desmuntat la part corresponent a la peça motllurada que definia la seva secció i que quedava afectada pel pilotatge. Per sota d'aquest element s'ha documentat la base de la canalització, U.E.*P-39.1*. Estava formada per un nivell de pedres de mida mitjana, sense treballar, col·locades horitzontalment i lligades amb morter de calç. En aquesta base s'ha finalitzat l'excavació del pilotatge en aquest espai. La cronologia de l'U.E.*P-39.1* la situem en el mateix moment que la CLA-1, en el darrer moment d'ús de l'espai al segle XVII inicis del segle XVIII.

Al'interior de l'àmbit 8, s'ha documentat una part de l'estrat de rebliment previ al paviment PV-10, U.E.*P-39*, que es correspondria a les U.E. *P-17*, *P-18*, *P-19* i *P-20* presentades anteriorment. L'excavació s'ha finalitzat en aquest estrat, a 5cm respecte la cota de localització del mateix, arribant a una cota de 2'23m s.n.m a tota la zona corresponent a aquest pilotatge.

En el mateix pilotatge, durant el desmuntatge de la part afectada del mur de tancament oest de l'espai, MR-19, hem pogut constatar que en aquest punt s'hi situava una obertura al mur, que es corresponia a una porta que comunicava els àmbits 8 i 12. D'aquesta porta se n'ha documentat la part corresponent al seu marxapeu, damunt del qual s'assentava el mur MR-19 i funcionaria amb el mur de tancament anterior cronològicament al

Pilotatge P-39 des de l'oest (àmbit 12). S'observen les restes del marxapeu de la porta i, a primer terme la CLA-1

MR-19. Tot i la parcialitat de les dades que aporten les característiques d'aquesta intervenció, considerem que el MR-19 s'assentaria al damunt de les restes d'un mur (amb el que funcionaria la porta) que degué ser desmuntat fins a la cota on hi havia el marxapeu. A partir d'aquesta cota es bastí el MR-19, sense que en el mateix quedés cap indici de l'existència de la porta. Aquesta dada l'apuntem a partir del fet de poder-se apreciar com el mur MR-19 discorria tot ell de manera unitària. Davant d'això, considerem que mentre funcionava el mur anterior al MR-19, els àmbits 12 i 8 estaven comunicats mitjançant la porta, possiblement mentre van formar part del mateix edifici. En el moment que es degué independenditzar l'àmbit 8 respecte la resta dels espais es va amortitzar l'obertura que comunicava aquest amb l'àmbit 12. Aquest moment va coincidir amb la construcció del mur MR-19, que ja va ser bastit de manera unitària, sense cap obertura. Per la tipologia constructiva del MR-19 (carreus aprofitats i maons, disposats de manera poc regular i lligats amb morter de calç) el situem cronològicament al segle XVII.

Pel que fa al marxapeu de la porta, estava definit mitjançant lloses rectangulars, de mitjanes dimensions. L'excavació del pilotatge ha finalitzat un cop retirades dues de les lloses del marxapeu, just quan s'apreciava la part corresponent al mur amb el qual funcionaria la porta. D'aquest mur, per la part observada podem apuntar que estaria bastit mitjançant pedres lleugerament escairades i lligades amb morter de calç, de tonalitats ataronjades. A partir de la seva posició estratigràfica, situem cronològicament la porta i el mur amb el que funcionava en un moment anterior al segle XVII (entre els segles XV i XVI).

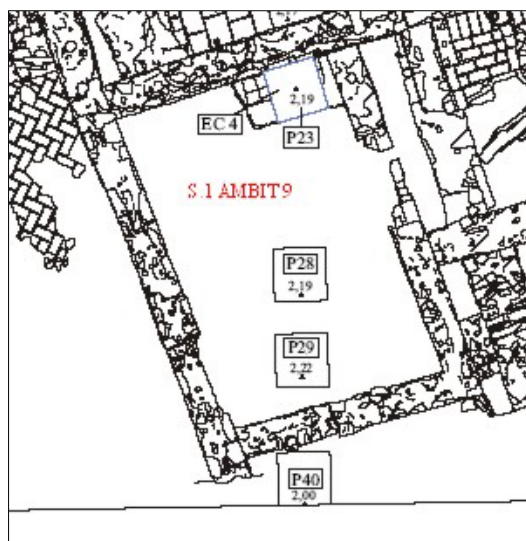
Pilotatge P-21. Interior de la fossa sèptic FA-1, a la seva zona sud

El pilotatge P-21 se situava a la fossa sèptica, FA-1, al sud-est de l'espai. L'excavació d'aquest pilotatge ha suposat que es retiressin dues de les lloses que formaven la coberta de l'estructura i es desmuntés el tub ceràmic, situat al sud, a partir del qual entraven els residus al seu interior. Així mateix s'ha excavat part del seu rebliment i s'ha documentat part dels seus murs de tancament. Aquests murs estaven bastits mitjançant maons, disposats de manera regular

i lligats amb morter de calç. Els quatre murs eren solidaris estratigràficament entre ells, fet que ens indica contemporànietat constructiva; el mur de tancament sud es lliurava al mur sud de l'espai i presentava restes de concreció calcària, produïda pel pas de les aigües residuals (arran d'aquest mur s'hi situava la conducció ceràmica). Per les característiques constructives d'aquests murs, els situaríem cronològicament vers el segle XVII.

El primer estrat de rebliment documentat a l'interior de la fossa, U.E.P-21, el formava un nivell de terra argilosa, de tonalitats verdes i negres. La seva potència era de 40cm i es correspondria al darrer moment d'ús de l'estructura, a inicis del segle XVIII. Per sota de l'U.E.P-21 s'ha localitzat l'U.E.P-21.1, format per un nivell de sorres, de tonalitats també verdes i negres. Els dos estrats han estat distingit per la diferència de textura entre les argiles en relació a les sorres, si bé considerem que serien el mateix rebliment. Per la seva posició estratigràfica, la formació de l'U.E.P-21.1 seria anterior al l'U.E.P-21, tot i que cronològicament se situaria també a finals del segle XVII inicis del XVIII. Val a dir que durant l'excavació dels dos estrats s'ha recuperat abundant material ceràmic d'aquest període. L'excavació d'aquest pilotatge s'ha finalitzat a l'U.E.P-21.1, a 1'40m respecte la cota de la coberta de la fossa sèptica.

2.1.7. Sector 1. Àmbit 9

Àmbit 9

L'àmbit 9 se situava a la zona sud-oest del sector i de la parcel·la. Possiblement amb els àmbits 3, 11 i 5 formarien part del mateix edifici, amb restes que ens podrien indicar una activitat de caire manufacturera al seu interior. En aquest sentit, al nord d'aquest àmbit 9 es va localitzar la base d'una estructura de combustió (E-9), sense que es documentés el nivell d'ús associat a l'espai. En aquest àmbit s'hi ha dut a terme els pilotatges P-23, P-28 i P-29; al sud respecte aquest s'hi ha efectuat el pilotatge P-40.

El pilotatge P-23 se situava a la zona nord-est de l'espai i afectava la base de l'estructura de combustió EC-9. Aquesta estava definida mitjançant maons i se situava 20cm per damunt de la cota de finalització de l'excavació en aquest espai. Per sota dels maons que funcionaven com a base de l'EC-9 i del nivell de morter de calç que actuava de lligam i base d'aquests, s'ha documentat l'U.E.P-23, que estava formada per un nivell de terra cendrosa, de tonalitats fosques i vermelloses, amb restes de morter de calç. Es correspondria a l'estrat de rebliment previ a la construcció de l'EC-9 o bé les restes d'una estructura de combustió anterior a aquesta i a la qual va substituir. La seva potència era de 15cm. Per la seva posició estratigràfica, aquest estrat el situem cronològicament al segle XVII.

Pilotatge P-23. Estructura de combustió EC-9

Un cop retirada l'U.E.P-23 s'ha localitzat l'U.E.P-23.1 que la formava un nivell de terra de tonalitats ataronjades, amb restes de morter de calç, taques de cendres i pedres de petites dimensions. Podria correspondre's a un estrat de rebliment previ a la instal·lació de la possible estructura de combustió que formaria l'U.E.P-23 o bé ja a l'EC-9. Tenia un gruix de 23cm. Per la seva posició estratigràfica i en relació a l'U.E.P-23, situem aquest estrat al segle XVII. Per sota de l'U.E.P-23.1 s'ha documentat un nivell, U.E.P23.2, format per restes de morter de calç, amb terra argilosa compactada. Tot i la parcialitat de la documentació d'aquest estrat, considerem que es podria tractar d'un nivell d'ús de l'espai, prèviament a la instal·lació del que funcionaria amb l'EC-9 i del qual no se n'han conservat restes. Cronològicament, per la seva cota de localització i posició estratigràfica, situem l'U.E.P-23.2 a inicis del segle XVII. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació d'aquest pilotatge, a 50cm respecte la seva cota inicial.

A la zona central i sud del mateix àmbit s'han efectuat els pilotatges P-28 i P-29. En ambdós la seqüència estratigràfica ha estat la mateixa. D'aquesta manera s'han excavat les U.E.P-28 i P-29, que es corresponien en ambdós casos al mateix estrat de terra de tonalitats vermelles, amb restes de morter de calç. Per les seves característiques considerem que seria un estrat de rebliment i regularització de l'espai, previ al darrer nivell d'ús de l'espai del que, com ja hem esmentat, no

Pilotatges P-28 i P-29

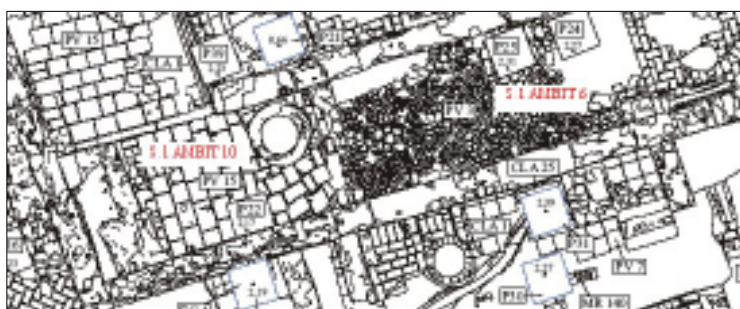
se'n conservaven restes. En aquest estrat, en els dos pilotatges s'ha finalitzat l'excavació en aquest estrat, a 20cm (2'19-2'22m s.n.m) respecte la seva cota inicial.

A la zona del P-28 s'hi situava un pou d'època contemporània, possiblement del segle XIX inicis del XX, que tallava l'U.E.P-28. Aquest trencament, U.E.P-28.I, tenia la planta circular que seguia el perímetre del pou, l'estructura del qual el rebria.

Al sud respecte l'àmbit 9, al límit de la parcel·la, s'ha realitzat el pilotatge P-40. En aquest espai no s'havia conservat el nivell corresponent a l'ús del mateix. D'aquesta manera, s'ha excavat un estrat de terra poc homogènia, amb restes de pedres, maons i morter de calç (U.E.P-40). Aquest es correspondria a un estrat de rebliment format a partir del desmuntatge d'alguna estructura i seria previ al nivell de circulació de l'espai. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació, a 40cm (2'53m s.n.m.) respecte la seva cota inicial.

2.1.8. Sector 1. Àmbit 10

L'àmbit 10 estava situat a la zona oest del sector 1 i juntament amb els àmbits 12 i 6 formarien part del mateix edifici. Per les característiques de les restes documentades en aquests espais, considerem que l'edifici estaria destinat a habitatge, sense restes d'una possible activitat econòmica associada. Aquest hauria tingut inicialment unes dimensions més grans (juntament amb els àmbits 7 i 8), formant un palau o

Àmbits 10 i 6

residència nobiliària. Posteriorment (ja en època moderna) es va compartimentar l'edifici, definint nous habitatges independents (als àmbits 7 i 8). El nivell de circulació de l'espai estava format per un paviment de lloses (PV-15), que es conservava en pràcticament tot l'àmbit; al nord est del pati s'hi situava un pou.

Pilotatge P-23

En aquest àmbit s'hi ha dut a terme el pilotatge P-22, a la zona sud-est. Durant l'excavació del mateix, per sota de les lloses que definien el PV-22 i del nivell de morter de calç que actuava de base i lligam del mateix, s'ha documentat un nivell de terra argilosa, de tonalitats fosques, amb nòdols de morter de calç (U.E.P-22). Aquest estrat es correspondria a un nivell de rebliment i regularització de l'espai, previ a la instal·lació del PV-15 i se situaria cronològicament en el mateix moment que el paviment (segle XVII). La potència

d'aquest estrat era de 10cm. Per sota de l'U.E.P-22 apareixia l'U.E.P-22.1, formada per terra sorrenca de tonalitats ataronjades. Seria també un nivell de rebliment previ a la instal·lació del paviment, que possiblement amortitzaria les estructures i nivells de cronologia anterior. Al nord de l'espai excavat, l'U.E.P-22.1 definia una pendent cap al nord-est, producte del desplaçament de la terra en aquesta direcció on s'hi situava el pou. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació del pilotatge, a 25cm (2'17m s.n.m.) respecte la seva cota inicial.

2.1.9. Sector 1. Àmbit 11

L'àmbit 11 estava ubicat a la zona sud-est del sector, en contacte amb l'àmbit3. Juntament amb aquest i amb els àmbits 5 i 9 formarien part del mateix edifici. A partir de les restes documentades en els àmbits 11 (pou, canalitzacions i dipòsit) i 9 (base d'una estructura de combustió), considerem que es correspondria a una zona destinada a treballs de manufactura.

En aquest àmbit s'hi ha dut a terme el pilotatge P-31 a la zona nord de l'espai, on hi havia les restes de l'estructura identificada com a dipòsit. Aquest hauria funcionat com a emmagatzematge

de líquids i que estaria associat als treballs de manufactura que es durien a terme en aquest espai. D'aquesta estructura, en aquest pilotatge s'ha desmuntat parcialment la seva base, formada pel paviment de maons PV-7. Per sota del paviment i de la seva base de morter de calç, s'ha documentat l'U.E.P-31, que la formava un nivell de terra argilosa, de tonalitats vermelles i amb restes de morter de calç. Es corresponia a un estrat de rebliment anterior a la instal·lació del PV-7, si bé se situava en el mateix moment cronològic (al segle XVII).

Pilotatge P-31 prèviament a la seva excavació

L'U.E.P-31 es lliurava a les restes de dues canalitzacions (CLA-1 i CLA-25), que se situaven també per sota del PV-7 i haurien estat bastides i funcionarien coetàniament a aquest (segle XVII). La CLA-1 ja havia estat parcialment documentada durant la intervenció del 2004, exceptuant a la zona afectada per l'excavació del pilotatge, ja que era la zona que se situava per sota del PV-7. La seva direcció

era nord-est sud-oest i tenia una llargada total de 5m, una amplada de 40-50cm i una alçada de 15-20cm. Estava bastida mitjançant maons, lligats amb morter de calç i amb una secció rectangular. Els maons que definien la base de l'estructura estaven alineats de manera horitzontal i al damunt seu s'hi assentaven els maons que definien els murs de tancament de l'estructura; al seu torn, els que tancaven la part de la coberta es recolzaven al damunt dels murs de tancament.

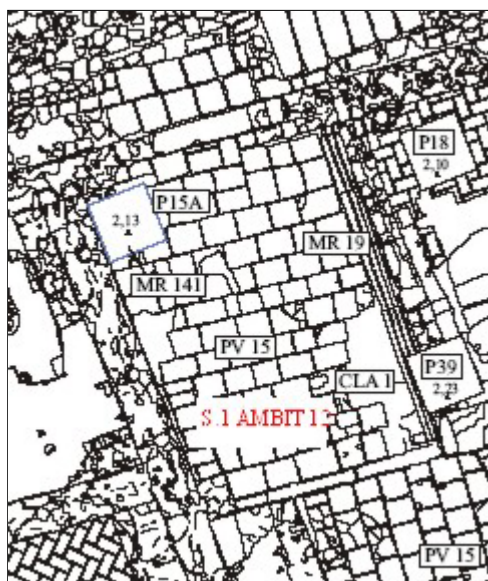
Zona de contacte de les canalitzacions CLA-1 i CLA-25

Al seu extrem nord, la CLA-1 connectava amb la CLA-25, que presentava la mateixa factura constructiva que la primera i amb la que era solidària estratigràficament. La seva direcció era est-oest i anava més enllà (en ambdues direccions) respecte els límits

de l'espai afectat pel pilotatge. A nivell constructiu, el límit nord de l'estructura estava definit per carreus lleugerament treballats, que es lliuraven al mur de tancament nord de l'espai. D'aquesta canalització tan sols se n'ha documentat la part corresponent a la zona del pilotatge, ja que discorria tota ella per sota del PV-7. L'interior de les dues conduccions presentaven restes de concreció calcària, producte del pas de l'aigua pel seu interior. Així mateix, el seu interior estava net en relació a possibles estrats de reblliment o amortització, fet que ens indicaria que hauria estat en ús fins al moment de l'enderroc de l'espai, el 1716.

Tal i com ja hem esmentat, l'U.E.P-31 es lliurava a aquestes canalitzacions, la qual cosa ens mostra la seqüència constructiva d'aquest nivell i estructures i del PV-7. D'aquesta manera, primer es basteixen les canalitzacions, posteriorment es rebleix l'espai entre elles mitjançant l'U.E.P-31 i finalment s'instal·la al damunt el PV-7. L'excavació del pilotatge ha suposat el desmuntatge de les dues canalitzacions i aquesta ha finalitzat a la base de les mateixes i a l'U.E.P-31, a 36cm respecte la seva cota inicial (a 2'30m s.n.m.).

2.1.10. Sector 1. Àmbit 12

Àmbit 12

L'àmbit 12 se situava a la zona nord-oest del sector 1, en contacte amb el carrer. Juntament amb els àmbits 6 i 10 formaven part del mateix edifici, del qual, a partir de les restes documentades durant l'excavació en extensió, considerem que funcionaria com a habitatge. Aquests àmbits, juntament amb els àmbits 7 i 8 haurien format part anteriorment d'un mateix edifici, que va ser compartimentat ja en època moderna. A l'angle de tancament nord-oest d'aquest espai s'hi ha dut a terme el pilotatge P-15A.

El nivell de circulació de l'espai el formava un paviment de lloses, PV-15, que quedava parcialment afectat a la zona on s'ha efectuat l'excavació, ja que en aquesta hi faltaven algunes de les seves lloses (tan sols se n'ha hagut de retirar una). Per sota el PV-15, així com a les zones

on aquest no s'havia conservat, s'ha documentat l'U.E.P-15A. Estava formada per un estrat de terra rogenca i restes de morter de calç i seria el nivell de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del paviment. L'U.E.P-15A funcionaria també com a amortització de les estructures i nivells anteriors al paviment i se situaria cronològicament en el mateix moment que aquest (al segle XVII inicis del XVIII).

Per sota d'aquest estrat de rebliment s'han localitzat les restes d'un mur de tancament, MR-141. La seva direcció era nord-sud i discorria en paral·lel respecte el mur de tancament oest de

Mur MR-141 documentat al P-15A

l'espai. Estava bastit mitjançant pedres de mitjanes dimensions, treballades per la seva cara exterior i lligades amb morter de calç. Se n'ha documentat una llargada de 1'10m (la part afectada per l'excavació del pilotatge) i discorria més enllà del límit sud de la part excavada; la seva amplada anava dels 32cm (al nord) als 16cm (al sud), ja que tan sols es conservava la seva cara exterior (al nord hi hauria una pedra que formaria part del mur). La part documentada

d'aquest mur quedava afectada pel pilotatge i, un cop desmuntat, s'ha constatat que tan sols se'n conservava una filada, amb una alçada màxima de 20cm.

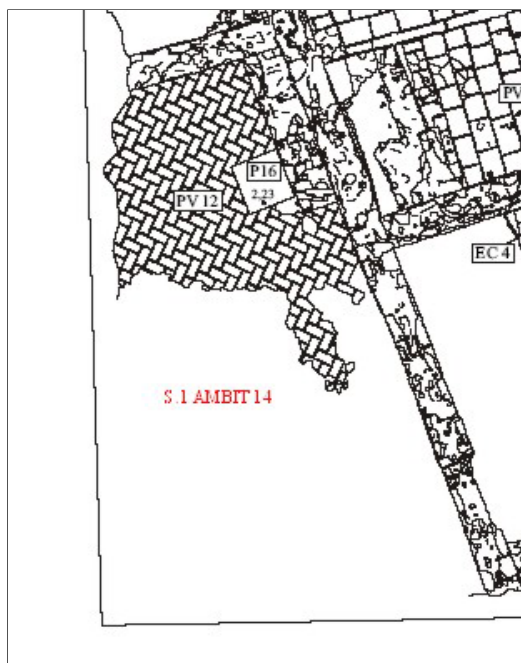
El seu extrem nord es lliurava al mur de tancament nord de l'espai, indicant-nos posterioritat constructiva del MR-141 respecte aquest. Al mateix extrem nord s'hi situaven dues teules col·locades verticalment, que definien una planta ovoïdal i funcionarien com a encaix per algun element. Possiblement la major amplada del mur en aquesta zona nord, coincidint amb aquest encaix, tindria com a objectiu el reforç d'aquest. Per les característiques d'aquest mur, sense oblidar la parcialitat de la intervenció, considerem que es correspondria possiblement a la base d'alguna estructura, que discorreria en paral·lel al mur de tancament oest de l'espai i es lliuraria a aquest i al mur nord. Cronològicament situem el mur MR-141 al segle XVI-XVII. Aquest mur i l'estructura de la qual n'era la base haurien deixat de funcionar prèviament al PV-15 (al segle XVII), moment que haurien estat desmuntades i amortitzades mitjançant l'U.E.P-15A.

Al mur MR-141 se lliurava per la seva cara exterior (est) l'U.E.P-15A.1, que estava coberta també per l'U.E.15A. L'U.E.P-15A.1 estava formada per un nivell de textura argilosa, força compactada i amb restes de morter de calç. Per les seves característiques considerem que podria tractar-se d'un paviment associat al mur MR-141 i a l'estructura amb la qual funcionaria. A nivell cronològic situem l'ús i l'amortització de l'U.E.P-15A.1 en el mateix moment que el MR-141.

Pel que fa a la cara interior (oest) respecte el MR-141, aquest es lliurava i tallava un estrat de reblliment previ a aquest, U.E.P-15.2, que el formava un nivell de terra de tonalitats vermelles i textura argilosa. Així mateix el nivell d'ús associat amb el MR-141 (U.E.P-15.1) també cobria aquest estrat. Aquesta U.E.P-15.2 estaria possiblement amortitzant els nivells i possibles estructures anteriors, prèviament a la construcció del mur i del paviment U.E.P-15.1; a nivell cronològic s'ubicaria en el mateix moment que aquests.

2.1.11. Sector 1. Àmbit 14

L'àmbit 14 estava situat a l'extrem oest del sector 1 i de la parcel·la i a partir de les restes localitzades considerem que correspondria a una zona d'habitatge, sense indicis que mostressin cap activitat de caire econòmic. A la zona nord de l'espai es van documentar les restes del nivell de circulació, corresponent al darrer moment d'ús de l'espai, PV-12, format per un paviment de maons. A l'angle de tancament nord-est s'hi va localitzar una estructura que discorria en paral·lel al mur de tancament est, al qual es lliurava. Aquesta es correspondria a la base i els primers graons d'una escala d'accés a una planta superior; el paviment de maons es lliurava a aquesta estructura.

Àmbit 14

En aquest àmbit s'hi ha efectuat el pilotatge P-16, al nord-est, en contacte amb l'escala. Durant l'excavació d'aquest, per sota d'aquest PV-12 i de la seva base de morter de calç, s'ha documentat un nivell de terra poc homogènia, de tonalitats rogenques i amb alguna pedra de petites dimensions (U.E.P-16). En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació d'aquest pilotatge, a 25cm respecte la seva cota inicial (2'23m s.n.m.). Per les seves característiques, considerem que l'U.E.P-16 funcionaria com a rebliment previ a la instal·lació del PV-12, que possiblement estaria amortitzant estructures i nivells anteriors. La base de l'escala també s'assentava al damunt de l'U.E.P-16.

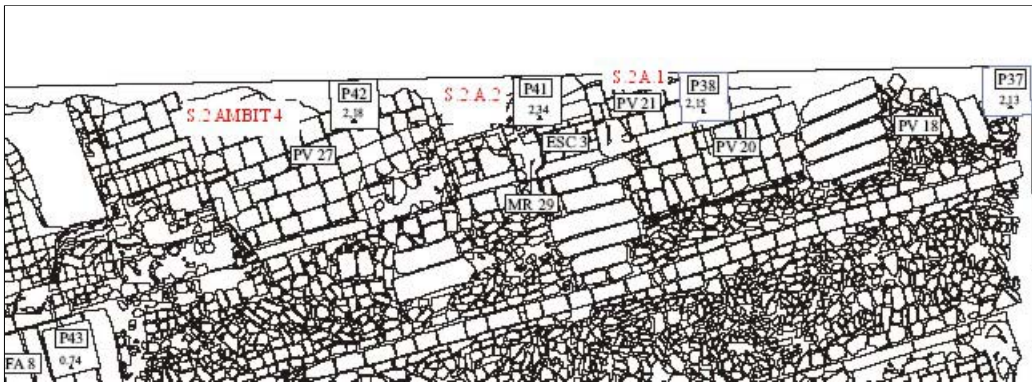
Pilotatge P-16

A nivell cronològic, el paviment, l'escala i el rebliment se situarien en el mateix moment, al segle XVII. A partir de la relació estratigràfica entre els tres elements, considerem que a nivell constructiu primer es rebleix l'espai (mitjançant l'U.E.P-16), posteriorment es construeix l'escala i finalment s'instal·la el paviment de maons (PV-12).

2.2. Sector 2

El sector 2 se situava al nord respecte al carrer i les restes documentades a la seva zona central i est ens indicaven una activitat de treball artesanal i de manufactura. En aquesta zona central i est, als àmbits 6, 7 i 8 es van documentar un seguit d'estructures corresponents a pous, canalitzacions i bases de possibles zones de treball, que mostraven una clara activitat econòmica (possiblement de caire manufacturer) desenvolupada al seu interior. A la mateixa zona central, a l'àmbit 5, es va documentar al seu mur de tancament sud, una obertura al mateix que es va identificar com un possible aparador. Aquesta possibilitat ens mostraria una activitat de caire comercial, exposant el producte treballat (possiblement a l'interior de l'espai), per tal de vendre'l.

Pel que fa a l'extrem est del sector, cal destacar la parcialitat de la documentació dels seus àmbits, ja que pràcticament la totalitat d'aquests anaven més enllà del límit nord de la parcel·la. Aquest fet va suposar que no es disposessin de dades, en relació a les estructures situades en aquests espais, que permetessin aportar dades en relació a la possible activitat econòmica desenvolupada, o bé si funcionaven com a espais de caire domèstic. Tot i això, en relació als tipus de paviments que formaven els nivells de circulació dels espais (fets tots ells amb lloses) podríem apuntar la possibilitat que es corresponguessin a espais destinats a habitatge.

Àmbits del sector 2 situats a l'extrem est de la parcel·la

2.2.1. Sector 2. Àmbit 1

L'àmbit 1 estava situat a l'extrem est del sector 2 i de la parcel·la, en contacte amb el carrer. D'aquest àmbit tan sols se'n va documentar el seu angle de tancament sud-oest, (que coincidia pràcticament amb el límit nord-est de la parcel·la), del qual el seu nivell de circulació el formava un paviment de lloses (PV-21). Tot i que la documentació d'aquest àmbit va ser molt parcial, per les característiques del paviment que formava el seu nivell de circulació, considerem que podria funcionar com a espai d'habitatge.

S'hi ha efectuat el pilotatge P-38, al límit de la parcel·la. A la zona excavada pel pilotatge, per sota del PV-21 i del seu preparat de morter de calç s'ha documentat l'U.E.P-38, formada per un nivell de terra de tonalitats marronoses, amb fragments de maons i pedres de petites dimensions. Aquest estrat es correspondria a un rebliment i anivellament previ a la instal·lació del paviment.

Cronològicament, se situaria en el mateix moment que el paviment, al segle XVII. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació d'aquest pilotatge, a 30cm respecte la seva cota inicial (2' 15 s.n.m).

L'extrem sud del pilotatge estava en contacte amb el tancament sud de l'espai, a la zona on hi havia la porta que comunicava aquest amb el carrer. L'excavació que s'ha realitzat ha suposat que es desmuntés una de les lloses que definia el marxapeu de la porta. Això ha permès que es pogués apreciar, al límit de l'excavació, el perfil del nivell de rebliment associat al moment previ a la pavimentació del carrer en aquest espai.

Aquest rebliment, U.E.P-38.1 estava format per un nivell de terra de tonalitats vermelles i poc homogènia. A la zona del carrer, davant la porta d'accés a l'interior de l'espai el paviment que definia el nivell de circulació de l'espai el definien un seguit de lloses (PV-20),

Pilotatge P-38, un cop finalitzada la seva excavació

clarament diferenciades respecte el paviment de pedres sense treballar (PV-18), que formava la major part del nivell de circulació del carrer. Aquesta diferència de la pavimentació de les zones d'accés als diferents espais s'ha constatat també en l'àmbit 12 del sector 1.

Possiblement aquesta diferència de la pavimentació tindria com a objectiu ennoblir l'accés a l'interior d'aquests habitatges. Tot i això, pel que hem pogut apreciar en el perfil de l'U.E.P-38, aquest tindria les mateixes característiques que els rebliments U.E. P-9, P-10, P-13 i 37, documentats per sota del PV-18 als pilotatges del carrer. Aquest fet ens indicaria que possiblement, tot i la diferència de les característiques constructives dels dos paviments, aquests haurien estat instal·lats en el mateix moment (segle XVII).

2.2.2. Sector 2. Àmbit 2

L'àmbit 2 estava ubicat a zona est del sector 2, en contacte amb el carrer, que se situava al sud. Tal i com s'ha esmentat en relació a l'àmbit 1, l'àmbit 2 va ser documentat de manera molt parcial a la seva zona sud. Durant la intervenció arqueològica en extensió es van localitzar les

Pilotatge P-41 un cop finalitzada la seva excavació

restes d'una escala (ESC-3) d'accés a una planta interior. El nivell de circulació de l'espai el definia un paviment de lloses (PV-24). Per les característiques d'aquest paviment, considerem que l'espai podria haver estat destinat a habitatge, sense cap activitat de caire manufacturera o artesanal. En aquest àmbit s'hi ha realitzat el pilotatge P-41, a la zona on s'hi situaven les restes de l'escala ESC-3, de la qual se'n conservava una alçada de 50cm.

L'excavació d'aquest pilotatge ha suposat que es desmuntessin les lloses i maons que definien els dos graons documentats durant l'excavació del 2004. Per sota d'aquests graons s'ha localitzat l'U.E.P-41, que es corresponia a la base de les escales. L'U.E.P-41 estava formada per un nivell de pedres de mitjanes dimensions i maons, lligats amb morter de calç. La seva cronologia se situaria en el mateix moment de la construcció de les escales, al segle

XVII. D'aquest nivell se n'ha excavat una potència de 20cm (2'34m s.n.m), continuat per sota de la cota final de l'excavació.

2.2.3. Sector 2. Àmbit 4

L'àmbit 4 se situava a la zona nord del sector-2, en contacte amb el carrer, que estava al sud. D'aquest espai se'n va documentar la seva zona sud, amb les restes del seu nivell de circulació (PV-27), format per un paviment de lloses; a l'angle de tancament sud-oest s'hi va documentar les restes d'una fossa sèptica. Per les característiques del paviment documentat, considerem que es correspondria a un espai destinat a habitatge.

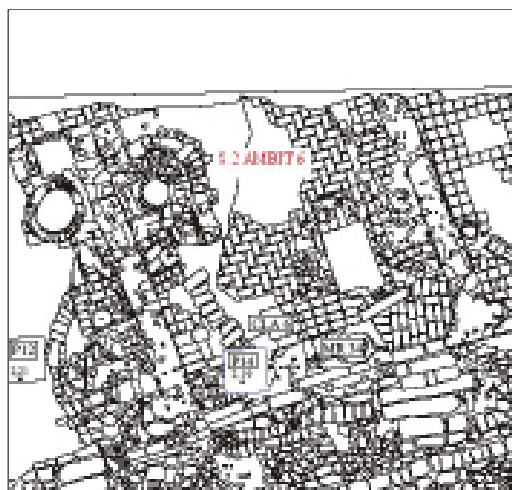
Pilotatge P-42, un cop finalitzada la seva excavació

En aquest àmbit s'hi ha dut a terme el pilotatge P-42 (al límit de la parcel·la). Durant la seva excavació, per sota del PV-27 i del morter de calç que actuava de base i lligam d'aquest, apareixia l'U.E.P-42. Estava formada per un nivell de terra sorrenca, de tonalitats ataronjades i amb fragments de maons. Es corresponia a un nivell de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del PV-27 i s'hauria format a partir del desmuntatge d'alguna estructura. Possiblement,

l'U.E.P-42, estaria també amortitzant les estructures i nivells previs al paviment. Cronològicament situem aquest estrat en el mateix moment que el PV-27, al segle XVII. En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació del pilotatge, a 23cm respecte l'inici del mateix (2'18m s.n.m.).

2.2.5. Sector 2. Àmbit 6

L'àmbit 6 estava situat a la zona central del sector 2. Inicialment aquest àmbit es comunicava amb l'àmbit 7, mitjançant una obertura al nord del seu mur de tancament. Aquesta porta va ser tapiada, possiblement en època moderna. Durant la intervenció de l'any 2004 es va constatar que l'edifici disposava de dos accessos des del carrer: un a la mateixa cota que aquest a partir del qual s'accediria a la planta baixa; un altre accés elevat respecte el nivell del carrer, des del qual s'accediria, mitjançant unes escales, a una planta superior. Aquesta dada i les estructures

Àmbit 6

documentades a l'interior de l'espai (que es correspondrien a la planta baixa) podrien indicar que la planta baixa estaria destinada a taller de manufactura i la planta superior a habitatge. En aquest sentit, durant l'excavació de l'any 2004 es van documentar les restes d'un pou, una canalització i de bases d'estructures, que podrien estar associats tots ells amb l'activitat que s'hi desenvoluparia. El nivell de circulació de l'espai el definia un paviment de maons, PV-14. En aquest àmbit s'hi ha dut a terme el pilotatge P-14, al sud-oest de l'espai, per on discorria la (CLA-6).

L'excavació del P-14 suposava el desmuntatge parcial d'una part del PV-35, de la CLA-6, així com part del mur de tancament sud de l'espai (MR-34), a la zona corresponent a l'obertura al mateix (OB-16), que definia la porta d'accés a l'àmbit des del carrer cap a la planta baixa de l'edifici.

Durant l'excavació del P-14, un cop retirada la part del paviment i de la coberta de la canalització afectades, s'ha localitzat l'*U.E.P-14*, que estava formada per un nivell de terra sorrenca, de tonalitats marronoses i amb pedres de petites dimensions i restes de morter de calç. L'*U.E.P-14* es lliurava als maons que definien els murs de tancament de la CLA-6, indicant-nos posterioritat del rebliment respecte la construcció de la canalització. Aquesta relació estratigràfica ens indicaria que aquest estrat es correspondria a un nivell abocat amb posterioritat a la CLA-6 i prèviament a la instal·lació del paviment. Tot i aquesta diferència a nivell de moment constructiu, considerem que tant el PV-35 (en aquesta zona del P-14), com la CLA-6 i l'estrat de rebliment *U.E.P-14*, se situarien en el mateix moment cronològic, al segle XVII. L'*U.E.P-14* tenia una potència de 15cm i cobria un altre estrat, *U.E.P-14.1*, format per un nivell de terra sorrenca, de tonalitats ataronjades. Aquest estrat estava tallat per la CLA-6, fet que ens indica la posterioritat d'aquesta respecte l'*U.E.P-14.1*. Possiblement l'*U.E.P-14.1* es correspondria a un estrat de rebliment, associat amb l'amortització d'alguna estructura i nivell d'ús anterior al PV-35. Aquest estrat podria funcionar com a nivell de regularització de l'espai, i s'hauria format prèviament a la construcció de la CLA-6, si bé també es correspondria al mateix moment cronològic (segle XVII). En aquest estrat s'ha finalitzat l'excavació del pilotatge, a 55cm (2'05m s.n.m.) respecte la seva cota inicial.

La canalització CLA-6 tenia una direcció nord-sud, amb una llargada documentada de 2m i una amplada de 50cm; la seva secció era rectangular, amb una alçada de 14cm. Tant al seu extrem nord (en direcció a un pou), com al sud (en direcció al carrer) l'element anava més enllà del límit

de l'espai intervingut. La base de l'estructura la definien un seguit de maons alineats, al damunt dels quals s'assentaven els seus murs de tancament, bastits mitjançant carreus i pedres lleugerament treballades, tots ells aprofitats. La coberta de l'estructura la definien un seguit de lloses planes. A l'interior de la canalització no hi havia cap estrat de rebliment, associat amb una possible amortització, cosa que ens indica que va estar en funcionament fins al darrer moment d'ús de l'espai, el 1715.

Pel que fa al mur de tancament sud de l'espai, MR-34, tal i com ja hem esmentat quedava parcialment afectat per l'excavació del pilotatge, a la zona de l'OB-16. En el moment del desmuntatge de la part d'aquest mur (fins a una cota de 2'05m s.n.m.) s'ha constatat que la CLA-6 travessava aquest en direcció al carrer i aniria fins a una fossa sèptica situada a l'est. El pas d'aquesta canalització es produí mitjançant el trencament del mur a la zona de l'OB-16 i una reparació del marxapeu de la porta, mitjançant pedres i maons, lligats amb morter de calç

Canalització CLA-6 durant l'excavació del pilotatge P-14. A primer terme, la reparació del mur MR-34 pel pas d'aquesta.

i disposats de manera poc regular. D'aquesta manera, al situar-se l'excavació del pilotatge a la zona corresponent al pas de la CLA-6 pel mur de tancament i arribar fins a la cota inferior d'aquesta, no s'ha desmuntat cap part corresponent a aquest. A partir de la seva relació estratigràfica, hem constatat que la canalització CLA-6 seria cronològicament respecte el mur.

2.2.4. Sector 2. Àmbit 7

L'àmbit 7 estava situat a l'oest del sector 2, en contacte amb el carrer. Anteriorment aquest àmbit juntament amb l'àmbit 6 es comunicaven mitjançant una porta situada al nord. Possiblement en època moderna es va construir un mur que tapiava aquesta obertura. Amb l'àmbit 8 es comunicaven mitjançant una porta situada al nord-oest. Les estructures documentades en aquest àmbit 7 se situaven a la zona est i es corresponien a bases de possibles estructures associades amb un treball de manufactura, una canalització i un pou (a l'extrem sud). La seva localització

ens indicaria que aquest àmbit funcionava com a espai de treball. Del seu nivell de circulació, tan sols es conservaven restes dels maons (PV-31). En aquest àmbit s'hi ha dut a terme els pilotatges P-5, P-7, P-11, P-12 i P-15.

Durant l'excavació del PV-15, per sota del paviment PV-31, així com a la resta de pilotatges s'ha documentat un nivell de rebliment de terra sorrenca, de tonalitats ataronjades (U.E.P-5, P-7, P-11, P-12, P-15), que tenia un gruix de 10cm. Aquest estrat es correspondria al nivell d'anivellament i rebliment previ a la instal·lació del paviment, amb el qual se situarien en el mateix moment cronològic (segle XVII).

Àmbit 7

Pilotatge P-12 un cop finalitzada la seva excavació

Per sota d'aquest nivell, als pilotatges P-5, P-7, P-11 i P-12, s'ha documentat un estrat de terra argilosa i plàstica, amb cendres, que presentava tonalitats fosques (U.E.P-5.1, P-7.1, P-11.1, P-12.1). Definia diferents laminacions de terra trepitjada, que es podrien correspondre a un nivell d'ús, anterior al PV-31 i que hauria estat amortitzat per les U.E.P-5, P-7, P-11, P-12. Per la seva posició estratigràfica, situem aquest estrat al segle XVI-XVII. Al pilotatge P-12, l'U.E.P-12.1 estava tallada a la seva zona oest, pel pas d'una canalització, que seria contemporània al PV-31.

A l'excavació del pilotatge P-15, per sota de l'U.E.P-15 s'ha documentat un nivell de terra sorrenca, amb pedres de mitjanes i petites dimensions i fragments de maons, U.E.P-15.1. Per les seves característiques considerem que es tractaria de les restes del desmuntatge d'una estructura amortitzada prèviament a l'estrat de

rebliment U.E.*P-15*. El fet de documentar-se l'U.E.*P-15.1* a la mateixa cota que el possible nivell d'ús de terra trepitjada (U.E. *P-5.1, P-7.1, P-11.1, P-12.1*) ens fa apuntar la possibilitat (tot i la parcialitat de les dades aportades per les característiques de la intervenció) que o bé en aquest espai hi hauria una estructura, que hauria estat desmuntada (i per això no hem documentat les restes del possible nivell d'ús que formava l'U.E. *P-5.1, P-7.1, P-11.1, P-12.1*), o bé que en el moment de l'amortització d'aquest nivell d'ús previ al PV-31 s'haguessin desmuntat les restes d'aquest i posteriorment s'hagués abocat el rebliment U.E.*P-15.1*.

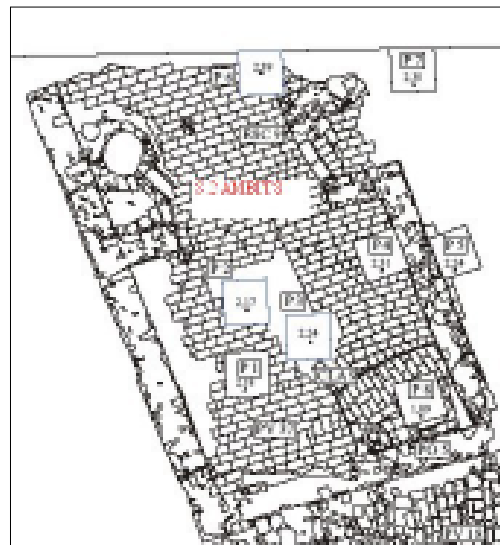
El pilotatge P-15 afectava parcialment les restes del mur MR-46, que tapiaria una obertura al mur de tancament est de l'espai, que comunicava els àmbits 7 i 6. Per les restes conservades en aquest espai (que coincideix amb el límit nord de la parcel·la) possiblement el mur MR-46 hauria funcionat també com a base d'una escala d'accés a una planta superior, tal i com s'observava a la seva cara oest (al sector 7) on hi havia restes de maons, que definien uns possibles graons. Al desmuntar-se parcialment aquest mur s'ha constatat la seva factura constructiva, que estava definida mitjançant pedres aprofitades i maons, disposats de manera poc regular. Per la seva factura constructiva i posició estratigràfica, situem aquest mur i la possible escala que definia al segle XVII. Al no conservar-se restes del nivell d'ús de terra trepitjada (format per l'U.E. *P-5.1, P-7.1, P-11.1, P-12.1*) en el P-15 no hem pogut constatar si aquest hauria funcionat ja amb aquest mur o bé seria anterior.

La cota final de l'excavació dels pilotatges P-7, P-11, P-12 i P-15 s'ha situat als 30cm (2'34m s.n.m.) respecte la cota inicial de l'excavació d'aquests. Al pilotatge P-5 s'ha excavat fins a 40cm (2'24m s.n.m.), cosa que ha permès que per sota de l'U.E.*P-5.1* es documentés un estrat, U.E.*P-5.2*, format per un nivell de terra argilosa, de tonalitats fosques, amb restes de morter de calç. Per les seves característiques, i sempre tenint en compte la parcialitat de les dades, creiem que es podria correspondre a un rebliment previ al nivell d'ús que formava l'U.E. *P-5.1, P-7.1, P-11.1, P-12.1*, que se situaria cronològicament en el mateix segle XVII.

2.2.6. Sector 2. Àmbit 8

L'àmbit 8 s'ubicava a l'oest de la parcel·la, en contacte amb el carrer. Al seu extrem nord-est estaria en contacte amb l'àmbit 7, mitjançant una porta. Per les característiques de les restes documentades en aquest espai (pous i canalitzacions) considerem que es podria correspondre a

una zona d'habitatge (possiblement seria l'accés al seu interior). En aquest àmbit s'hi han efectuat els pilotatges P-1, P-2, P-3 (a la zona central-est), P-4 (a l'est), P-6 (al nord-est) i P-8 (al sud-est). El nivell de circulació del darrer moment d'ús de l'espai el definia el paviment de maons, PV-37, que s'havia conservat pràcticament a tot l'espai.

Àmbit 8

Per sota del PV-37 a tots els pilotatges excavats s'ha documentat un estrat de rebliment (U.E.P-1, P-2, P-3, P-4, P-6 i P-8), format per un nivell de terra argilosa, amb fragments de maons i de 10-20cm de gruix. Per les seves característiques, es tractaria d'un anivellament previ a la instal·lació del paviment, alhora que amortitzaria els nivells i possibles estructures anteriors, i se situaria cronològicament en el mateix moment que aquest (al segle XVII). Val a dir que al pilotatge P-8, aquest estrat de rebliment (U.E.P-8) a les seves cotes superiors estava molt poc compactat i amb espais sense terra entre les pedres, producte de la filtració de les aigües del pou (PO-5) situat en aquesta zona i amb el que estava en contacte.

Als pilotatges P-1 i P-4, l'estrat de rebliment U.E.P-1 i P-4 cobria un nivell de morter de calç (U.E.P-1.1, P-4.1), que tenia un gruix de 2-4cm. Aquest nivell de morter de calç formaria un nivell d'ús o bé el preparat associat amb un paviment de maons, que hauria estat amortitzat mitjançant l'U.E.P-1 i P-4; la seva cronologia la situem al segle XVII. Val a dir que als pilons P-2 i P-3 aquest nivell de terra trepitjada no ha estat documentat ja que hauria estat tallat pel pas de la canalització CLA-9, la base de la qual se situava a la mateixa cota que l'U.E.P-1.1 i P-4.1.

Als pilotatges P-2 i P-3 les U.E.P-2 i P-3 es lliuraven a la canalització CLA-9. Aquesta discorria en diagonal per l'espai (amb una direcció oest-est), per sota del paviment PV-37 i comunicaria el pou situat a l'angle de tancament nord-oest amb una possible estructura de recollida d'aigües residuals, situada a la zona sud-est (a l'est respecte el pou ubicat a l'angle sud-est). Tota l'estructura de la canalització (base, murs de tancament i coberta) estava bastida mitjançant maons, lligats

Canalització CLA-9 als pilotatges P-2 i 3. Al fons, el P-1

amb morter de calç i definia una secció rectangular. Per la seva tipologia constructiva i posició estratigràfica, situem aquesta canalització al segle XVII. Al seu interior no s'ha documentat cap estrat de rebliment associat a un possible moment d'amortització, fet que ens indica que la CLA-9 estaria en ús fins al moment de l'enderroc de tota aquesta zona, el 1716. A nivell cronològic, el moment de la construcció d'aquesta conducció se situaria en el mateix moment que el

PV-37 i l'estrat de rebliment associat a la seva construcció (U.E.P-1, P-2, P-3, P-4), al segle XVII, si bé a nivell constructiu primer es basteix la CLA-9, posteriorment s'aboca l'estrat de rebliment U.E. P-1, P-2, P-3, P-4 i finalment s'instal·la el PV-37.

Per sota del nivell de morter de calç (U.E.P-1.1, P-4.1), així com sota l'U.E.P-2 i P-3, (on no s'havia documentat el nivell de morter) s'ha localitzat un estrat de terra argilosa, amb restes de cendres, U.E.P-1.2, 4.2, 2.1, 3.1. Definia diferents laminacions de terra trepitjada, que podria estar formant diferents nivells d'ús. Per la seva posició estratigràfica considerem que es correspondria a un nivell de finals del segle XVI inicis del XVII.

Un cop retirades les restes del possible nivell d'ús de terra trepitjada (U.E.P-1.2, 4.2, 2.1, 3.1) als pilotatges P-2, P-3 i P-4 s'ha documentat un estrat format per un nivell de terra sorrenca, de tonalitats ataronjades, amb restes de pedres de petites dimensions i fragments de maons (U.E.P-4.3, 2.2, 3.2). Es correspondria a un estrat de rebliment previ al possible nivell d'ús abans esmentat, que possiblement estaria amortitzant estructures anteriors i regularitzant l'espai.

Pel que fa al pilotatge P-8, afectava parcialment el pou PO-5, situat a l'angle de tancament sud-oest de l'espai. Durant l'excavació d'aquest s'ha desmuntat parcialment el seu tancament nord-oest. A les cotes superiors, el PO-5 tenia una planta quadrada i els seus murs de tancament estaven bastits mitjançant maons, lligats amb morter de calç. Aquests murs es lliuraven als murs

de tancament sud i est de l'espai i arribaven fins a la cota de localització del PV-37. Per sota d'aquest, la planta del pou era circular i el seu tancament el definia un mur bastit mitjançant pedres i maons, disposats de manera irregular i lligats amb morter de calç. A banda, del desmuntatge parcial del tancament nord-oest de l'estructura (tant a la seva part superior de planta quadrada, com la inferior, de planta circular), s'ha excavat part del rebliment interior del pou. Aquest el formava un estrat (U.E.P-8.1) de pedres de mida diversa, maons i restes de morter de calç, amb una petita proporció de terra.

Pilotatge P-8, un cop finalitzada la seva excavació

En relació al pilotatge P-6, aquest afectava a més del paviment PV-37, part d'una estructura (ESC-9) localitzada durant la intervenció de l'any 2004 i que va ser identificada com a escala. D'aquesta se n'ha desmuntat la part corresponent al seu extrem nord. A partir del seu desmuntatge s'ha constatat la seva factura constructiva, definida mitjançant pedres i maons, disposats de manera irregular i lligats amb morter de calç, que anava més enllà de la cota final de l'excavació. Per la seva tipologia constructiva, situem aquesta estructura vers el segle XVII i funcionaria fins al darrer moment ús de l'espai (el 1715).

Els pilotatges P-2, P-3 i P-4 s'han finalitzat a l'U.E. P-2.2, 3.2, P-4, a 25-30cm (2'31m s.n.m.) respecte la seva cota inicial, mentre que el P-1 s'ha finalitzat a l'U.E.P-1.2, a 20cm (2'18m s.n.m.). Pel que fa al P-8, el final de l'excavació s'ha dut a terme a l'U.E.P-8 i P-8.1, a 55cm respecte la seva cota inicial (1'89m s.n.m) i al pilotatge P-6 s'ha finalitzat l'excavació a l'U.E.P-6, a 21cm respecte la cota superior (2'32m s.n.m.).

2.3. Carrer

El carrer de Bonaire se situava al nord de la zona est de la parcel·la i al sud respecte l'oest. La seva direcció era nord-est sud-oest i al límit oest de la parcel·la s'hi situaria el xamfrà d'aquest amb el carrer de Roldó, mentre que al límit est hi hauria el xamfrà amb el carrer Bell Lloc. El seu nivell de circulació el formava un paviment empedrat (PV-18), amb diferents trams definits mitjançant paviments de lloses, situats davant l'accés d'algunes de les finques (destinats possiblement a ennoblir-lo). A les zones properes a les portes dels edificis s'hi situaven fosses sèptiques de recollida d'aigües residuals de les cases. Aquestes presentaven una coberta de lloses rectangulars de dimensions importants, que formaven part del nivell de circulació. En aquest espai corresponent al carrer s'hi ha realitzat els pilotatges P-9, P-10, P-13 (tots tres a l'extrem sud-oest de la parcel·la), P-37 (a l'extrem nord-est) i P-43 (a la zona central nord del carrer, on s'hi situava la fossa sèptica FA-43).

Vista general del carrer Bonaire des de l'est

La seqüència estratigràfica dels pilotatges P-9, P-10, P-13 i P-37 ha estat la mateixa. D'aquesta manera, per sota del paviment PV-18, s'ha documentat un estrat de terra argilosa i de tonalitats vermelloses (U.E. P-9, P-10, P-13, P-37). Per les seves característiques i posició estratigràfica, considerem que es tractaria d'un nivell de rebliment i anivellament previ a la instal·lació del PV-18 i se situaria al mateix moment cronològic que aquest (segle XVII). D'aquest estrat se n'ha documentat una potència de 20cm a la zona oest del carrer (als P-9, P-10 i P-13), mentre que a l'est (al P-37), a la cota final de l'excavació, a 30cm respecte l'inici de la mateixa (2'13m s.n.m.) encara continuava aquest nivell (U.E.P-37). Aquest fet ens podria indicar que possiblement el nivell de circulació anterior al PV-18 definiria una pendent descendent en direcció est, que en el moment de la instal·lació del paviment empedrat es va reduir (mitjançant el rebliment U.E. P-9, P-10, P-13, P-37, que alhora va regularitzar l'espai)

Per sota del rebliment U.E.P-9, P-10 i P-13 s'ha localitzat un nivell de terra piconada, de textura argilosa (U.E.P-9.1, P-10.1 i P-13.1), que formava diferents laminacions (produïdes per diferents reparacions i aportacions d'argiles). Per les seves característiques considerem que

Pilotatges P-10, 9 i 13 un cop finalitzada la seva excavació

es correspondria a les restes del nivell d'ús del carrer, anterior al PV-18 i que va ser amortitzat mitjançant l'U.E.P-9, P-10 i P-13. Tal i com ja hem esmentat, en el pilotatge P-37 aquest nivell d'ús no ha estat documentat, fet que ens podria indicar que es podria situar a una cota inferior respecte l'U.E.P-9.1, P-10.1 i P-13.1, que mostraria la pendent en direcció est que definiria el carrer, prèviament al PV-18.

Cal destacar que aquest estrat tindria una potència important ja que anava més enllà de la cota final de l'excavació dels tres pilotatges. En aquest sentit, el pilotatge P-10 s'ha finalitzat a 50cm respecte la seva cota inicial (1'83m s.n.m) sense que s'hagués arribat a la cota final de l'estrat. Aquest fet ens indicaria que l'U.E. P-9.1, P-10.1 i P-13.1 definiria la successió continuada dels diversos moments d'ús

del carrer, possiblement des del segle XIV fins al segle XVII, moment que s'instal·la el PV-18. La parcialitat de les dades que ens aporten les característiques d'aquesta intervenció ens ha fet impossible determinar els diferents moments cronològics de les diverses laminacions. És per això que a nivell metodològic hem identificat aquestes com una sola unitat estratigràfica.

El pilotatge P-43 afectava parcialment la fossa sèptica FA-8, situada a la zona central nord del carrer. Aquesta tenia una planta rectangular (orientada d'est a oest), amb una coberta definida mitjançant sis lloses rectangulars de grans dimensions. Durant l'excavació d'aquest pilotatge s'han retirat dues de les lloses de la coberta i s'ha accedit a l'interior de la fossa sèptica. Els seus murs de tancament estaven formats per carreus aprofitats i pedres lleugerament treballades, amb algun maó, lligats tots ells amb morter de calç i presentaven restes de concreció calcària produïda per la circulació i dipòsit d'aigües residuals.

Per les característiques constructives observades d'aquesta fossa i en relació al paviment empedrat del carrer PV-18 (amb el que possiblement la part documentada seria coetani) situem cronològicament aquesta fossa al segle XVII.

L'estrat de rebliment documentat al seu interior (U.E.P-43) se situava a 1'60m (0'89m s.n.m) respecte la cota de les lloses de la coberta i es corresponia al sediment generat pel seu ús, sense cap estrat corresponent a una possible amortització. Aquest fet ens indica que aquesta fossa va estar en funcionament fins al darrer moment d'ús de l'espai (al primer terç del segle XVIII). L'U.E.P-43 la formava un nivell de terra argilosa, de tonalitats verdes i grises, produïdes

Interior de la fossa sèptica FA-8

per les restes de matèria orgànica i residus que anaven a parar a l'interior de la fossa des de l'interior de la finca situada al nord respecte la primera. Per motius de seguretat, tan sols s'ha excavat una potència de 15cm d'aquest estrat, que anava més enllà de la cota final de l'excavació (0'74m s.n.m).

2.4. Cobertura de les restes. Execució dels pilotatges

Un cop finalitzada l'excavació dels espais afectats pels pilotatges previstos pel projecte arquitectònic, es va redactar el corresponent informe d'afectació de les estructures localitzades. En aquest informe també s'inclouien les estructures localitzades durant la intervenció del 2004 i de les quals no es disposava del corresponent permís per al seu desmuntatge. Un cop valorat l'esmentat informe per part del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, a partir d'una resolució del Director General de Patrimoni Cultural s'autoritza el desmuntatge de les estructures afectades pels pilotatges, així com la cobertura de totes les restes localitzades a la parcel·la, que havien de ser protegides degudament, i el rebliment indefinit de la parcel·la.

La protecció de les restes i de tot l'espai intervingut s'ha efectuat mitjançant geotèxtil de polièster de 500gm el m². En el cas que el geotèxtil hagi requerit una subjecció en les estructures, aquesta s'ha realitzat mitjançant claus d'acer inoxidable, per evitar cap afectació de les mateixes per una possible oxidació. Un cop col·locat el geotèxtil a tot l'espai (que alhora que protegia les restes, marcava la cota final de la intervenció arqueològica) s'ha procedit al seu rebliment, mitjançant terra.

Protecció de les restes del sector 1

Protecció de les restes del carrer i el sector 2

Aquest rebliment s'ha efectuat de manera manual fins a les cotes superiors dels murs de tancament, amb l'ajut d'una màquina tipus *bobcat*, que distribuïa les terres pels diferents punts de la parcel·la. S'han combinat els treballs de rebliment amb la compactació de les terres abocades. Tots aquestes tasques han estat efectuades pels peons de l'empresa constructora executora de les obres, sota el control i supervisió directa per part de l'arqueòloga. Un cop arribats a la cota de coronament dels murs documentats, la part superior del rebliment fins a arribar a la cota requerida pel projecte d'obra s'ha realitzat mitjançant la màquina *bobcat*.

Rebliment amb terres del sector 1 i del carrer, des de l'oest

Un cop reblert tot l'espai, fins a la cota esmentada, s'ha efectuat la compactació final de les terres, ja que és al damunt d'aquestes on s'ha construït el nou edifici projectat. Posteriorment a aquests treballs, s'han marcat els punts on s'havien d'efectuar els pilotatges. Aquestes tasques han estat efectuades pels topògrafs de l'obra i coincidien amb els punts on s'havien excavat els pilotatges presentats anteriorment (marcats anteriorment pels mateixos topògrafs).

Finalment s'han realitzat els pilotatges, mitjançant la maquinària específica per a aquests treballs. Aquests pilotatges han permès la fonamentació interior de l'edifici construït (juntament amb encep i jàsseres), afectant el mínim les restes documentades durant la intervenció arqueològica de l'any 2004.

Excavació d'un dels pilotatges

3. CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica a la qual es correspon aquesta memòria ha consistit en l'excavació de diversos pilotatges de fonamentació, que afectaven parcialment les estructures documentades durant la intervenció arqueològica en extensió duta a terme en aquesta parcel·la l'any 2004 (dirigida per Pol Castejón). La localització d'aquestes estructures i la seva entitat va suposar que no es pogués executar el projecte d'obra previst, que havia motivat la intervenció arqueològica, a partir del qual es preveia la construcció de dues plantes soterrades. Des de la Direcció General de Patrimoni Cultural es va denegar la sol·licitud de desmuntatge de les restes, per part de l'empresa promotora de les obres (COPCISA Immobiliària SA). Davant d'aquest fet, es va redactar un nou projecte arquitectònic, on es desestimava l'opció de les plantes soterrades i es proposava un sistema de fonamentació de l'edifici, a partir de pilotatges, encepis i jàsseres, que suposaven una afectació mínima de les restes. Aquest nou projecte va ser acceptat per la Direcció General de Patrimoni Cultural, que condicionava la seva execució a una intervenció arqueològica prèvia on s'excavessin i desmuntessin les estructures afectades, així com es protegissin degudament les restes, per passar posteriorment al seu rebliment indefinit.

Els treballs corresponents a aquest desmuntatge de les estructures afectades i la protecció i rebliment de les restes són els que es presenten en aquesta memòria. S'han excavat un total de 43 punts, de planta quadrada (de 80x80cm), on havien de realitzar-se els pilotatges de fonamentació. La seva excavació ha suposat el desmuntatge parcial tant de les restes documentades durant la intervenció del 2004, així com de les documentades en aquesta intervenció que es presenta. Les estructures localitzades es corresponen a tres murs, una canalització i un paviment de maons, que han estat documentades i desmuntades parcialment.

Les característiques específiques d'aquesta intervenció han suposat que no poguem presentar unes conclusions referents a la mateixa, que permetin aportar més dades en relació a les extretes de l'excavació en extensió duta a terme a la mateixa parcel·la l'any 2004. Les restes documentades es corresponien a un tram del carrer de Bonaire i les edificacions organitzades a partir d'aquest. Els nivells d'ús i estructures localitzades se situaven cronològicament al segle XVII inicis del segle XVIII, prèviament a la destrucció d'aquesta zona del barri, motivada per la construcció de la Ciutadella, el 1716. Pel que fa a la intervenció que es presenta, tan sols podem concloure que

s'ha constatat l'existència de nivells i estructures arqueològiques per sota de les documentades en la intervenció abans esmentada, que serien de cronologia anterior i haurien estat reparades i substituïdes per les darreres. L'existència d'aquestes estructures i nivells ens indiquen que possiblement l'estratigrafia situada al subsòl de les restes protegides i cobertes en aquesta intervenció ens mostraria l'evolució de l'espai, des d'època baix-medieval a moderna (segles XIV-XVII).

NOTES

¹Majó, T; Pagès, E (1991) *Memòria de la intervenció arqueològica al Parc de la Ciutadella. Barcelona (Barcelonès)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

²Martín, A (1997) *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Comerç, 7. Barcelona (Barcelonès)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

³Vila, JM (1998) *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Comerç, 7. Barcelona (Barcelonès)*. - Arqueociència, SL.-Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

⁴Barrasetas,E; Huertas, J (1994). *Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born. Barcelona (Barcelonès)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

⁵Fàbregas, M; Huertas, J (1998). *Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born. Barcelona (Barcelonès)*. -Arqueociència, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

⁶Vila, JM (1998) *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Montcada, 21-23. Palau Finestres. Barcelona (Barcelonès)*. -Arqueociència, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

⁷Calpena, D (2002) *Memòria conjunta de les intervencions arqueològiques a l'entorn del Passeig del Born (C.Sombrerers, Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) i Plaça del fossar de les Moreres. Barri de la Ribera. Ciutat Vella. Barcelona (Barcelonès)*. -Attics, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

⁸Traveset, A. (2002) *Memòria conjunta de les intervencions arqueològiques al Carrer Pujades i carrer Wellington (set.-oct. 2001); entorn Parc de la Ciutadella (feb-març 2002); Carrer Almogàvers i Passeig Lluís Companys (feb 2002)*. Barcelona (Barcelonès). -Attics, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

⁹Artigues, PLI; fernández,A (2002). *Memoria de la intervenció arqueològica en “L’Antic Mercat del Born” Barcelona (Barcelonès)*. –Codex, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

¹⁰ Suau, L (2002). *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso 38-38bis i 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)*. –Attics, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

¹¹ Nebot, N; Prieto, R (2005) *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso 24. Barcelona (Barcelonès)*. –Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

¹² Nebot, N (2007) *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso 22. Barcelona (Barcelonès)*. –Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

¹³ Caballé, G (2004) *Informe d’afectació de les restes documentades a la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)* – Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdit.

Caballé, G (2006) *Informe d’afectació de les restes documentades a la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)* – Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdit.

Caballé, G (2007) *Informe d’afectació de les restes documentades a la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)* – Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya inèdit.

¹⁴ Suau, *ob cit*

4.BIBLIOGRAFIA

AAVV (1991) “ Barcelonès i Baix Llobregat” A: *Gran Enciclopèdia Comarcal de Catalunya*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

AAVV (1992) *Història de Barcelona*. Enciclopèdia Catalana.

Artigues, PLI; fernández,A (2002). *Memoria de la intervenció arqueològica en “L’Antic Mercat del Born” Barcelona (Barcelonès)*. –Codex, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

Barrasetas,E; Huertas, J (1994). *Memòria de la intervenció arqueològica a l’antic Mercat del Born. Barcelona (Barcelonès)*. Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

Caballé, G (2004) *Informe d’afectació de les restes documentades a la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)* – Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdit.

Caballé, G (2006) *Informe d’afectació de les restes documentades a la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)* – Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdit.

Caballé, G (2007) *Informe d’afectació de les restes documentades a la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 24bis-30. Barcelona (Barcelonès)* – Arqueocat, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdit.

Calpena, D (2002) *Memòria conjunta de les intervencions arqueològiques a l’entorn del Passeig del Born (C.Sombrerers, Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) i Plaça del fossar de les Moreres. Barri de la Ribera. Ciutat Vella. Barcelona (Barcelonès)*. –Attics, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

Fàbregas, M; Huertas, J (1998). *Memòria de la intervenció arqueològica a l’antic Mercat del Born. Barcelona (Barcelonès)*. -Arqueociència, SL- Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

Majó, T; Pagès, E (1991) *Memòria de la intervenció arqueològica al Parc de la Ciutadella. Barcelona (Barcelonès)*. Servei d’Arqueologia. Generalitat de Catalunya , inèdita.

Martín, A (1997) *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Comerç, 7. Barcelona (Barcelonès)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

Nebot, N (2005) *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso 32. Barcelona (Barcelonès)*. – Arqueocat, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

Nebot, N (2007) *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso 34. Barcelona (Barcelonès)*. – Arqueocat, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

Traveset, A. (2002) *Memòria conjunta de les intervencions arqueològiques al Carrer Pujades i carrer Wellington (set.-oct. 2001); entorn Parc de la Ciutadella (feb-març 2002); Carrer Almogàvers i Passeig Lluís Companys (feb 2002)*. Barcelona (Barcelonès). – Attics, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

Suau, L (2002). *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso 38-38bis i 24-30. Barcelona (Barcelonès)*. – Attics, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

Vila, JM (1998) *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Comerç, 7. Barcelona (Barcelonès)*. -Arqueociència, SL.-Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.

Vila, JM (1998) *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Montcada, 21-23. Palau Finestres. Barcelona (Barcelonès)*. –Arqueociència, SL- Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, inèdita.